

Dokumentarni film u osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj nastavi

Martinec, Neven

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:621548>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

Neven Martinec

DOKUMENTARNI FILM U OSNOVNOJ I SREDNJOJ ŠKOLI

Diplomski rad

Pula, listopad 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

Neven Martinec

DOKUMENTARNI FILM U OSNOVNOJ I SREDNJOJ ŠKOLI

Diplomski rad

JMBAG: 03030296355, redoviti student

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Sustavi, metode i pristupi u metodici književnog odgoja i obrazovanja

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: kroatistika

Mentor: izv. prof. dr. sc. Marko Ljubešić

Pula, listopad 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisan *Neven Martinec*, kandidat za *magistra (edukacije) hrvatskoga jezika i književnosti* ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Pula, 6. listopada 2020. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, *Neven Martinec* dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da se mojim diplomskim radom pod nazivom *Dokumentarni filmovi u nastavi* koristi tako da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskoga djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Pula, 6. listopada 2020. godine

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. O FILMU I FILMSKOJ UMJETNOSTI	9
2.1. Rodovi filma	10
3. DOKUMENTARNI FILM – ODREĐENJE POJMA	11
3.1. Obilježja i vrste dokumentarnoga filma	11
4. MEDIJI U OBRAZOVANJU	13
4.1. Medijska kultura u hrvatskim osnovnim i srednjim školama	13
4.2. Uloga filmskih nastavnih sadržaja	16
5. DOKUMENTARNI FILM KAO NASTAVNO SREDSTVO	18
5.1. Dokumentarni film u međupredmetnoj korelaciji	19
5.2. Svrha nastave filma	20
5.3. Cilj nastave filma	20
5.4. Zadaće nastave filma	21
6. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	22
6.1. Predmet i cilj istraživanja	22
6.2. Ispitanici	22
6.3. Rezultati istraživanja	22
7. METODIČKI PRISTUPI NASTAVI DOKUMENTARNOG FILMA	34
7.1. Tipovi obrade nastave filma	35
7.2. Metode u nastavi filma	36
7.3. Metodički model za pristup dokumentarnome filmu <i>Mračna strana čokolade</i> ...	38
7.3.1. Odabir dokumentarnoga filma	38
7.3.2. Struktura nastavnoga sata	39
7.3.2.1. Motivacija	40
7.3.2.2. Najava filma	41
7.3.2.3. Upute za gledanje i rad	41
7.3.2.4. Pripremni radovi	42
7.3.2.5. Prikazivanje djela	43
7.3.2.6. Iznošenje doživljaja	43
7.3.2.7. Analiza i interpretacija	44
7.3.2.8. Sažimanje i uopćavanje	46
7.3.2.9. Zadavanje zadatka za samostalan rad	46

8. ZAKLJUČAK	48
9. BIBLIOGRAFIJA	50
9.1. Internetski izvori	52
10. SAŽETAK	53
11. ŽIVOTOPIS	54
12. PRILOZI	55
12.1. Anketni upitnik	55
12.2. Primjer pripreme za nastavni sat	59

1. Uvod

Tema ovoga rada dokumentarni je film u osnovnoj i srednjoj školi. Imajući na umu da su televizor, laptop, računalo, projektor i platno tek nekoliko godina prisutni u većini učionica, shvatljivo je da film i njegovo prikazivanje nije postalo dijelom svakodnevne nastave kao što su to udžbenici, radne bilježnice i nastavni listići. Ipak, kako se sve u ovom svijetu mijenja i napreduje, za očekivati je napredak i promjene u obrazovanju – u svakoj učionici.

Naime, činjenica je da medijska kultura danas utječe na svakog čovjeka jer je prisutna u svakoj sferi života. Odrastao čovjek, a osobito djeca i mladi, suočen je s modernim vremenom u kojem živi i teško se može oduprijeti medijskom utjecaju koji ga dotiče kroz različite prijenosnike informacija. Mediji, kao i svi oblici komunikacije dio su dječje svakodnevnice, što znači da djeca i mladi uče i odrastaju u medijskom okruženju (Mikić, 2015).

Tako se i današnjem društvu nametnuo film nizom raznovrsnih funkcija među kojima je i odgojno-obrazovna komponenta, o kojoj će se najviše govoriti u ovome radu. Nastava se filma definira kao odgojno-obrazovni proces, u kojemu film služi kao nastavno sredstvo i izvor, ali i kao filmološki i umjetnički sadržaj. U prvome planu, na školskoj razini, ističe se filmska kultura.

Upravo je stoga cilj ovoga rada prikazati današnje stanje nastave filma u nastavi te objasniti njezinu višestruku iskoristivost i funkcionalnost, u svrhu ostvarivanja odgojno-obrazovnih zadataka, kao i uputiti na mnogobrojne pristupe i metode koje nam sredstvo filma može pružiti u nastavi. Postavlja se pitanje koliko je danas raširen medijski odgoj u školama, odnosno koliko se pridaje pažnje i važnosti filmskoj umjetnosti u odnosu na likovnu, glazbenu te književnost i to naročito zbog medijskog sadržaja i utjecaja koje ostavlja na djecu i mlade.

Rad je podijeljen u dvije veće cjeline, na teorijski i praktični dio.

U teorijskome dijelu obuhvatit će se teorijske spoznaje o ključnim pojmovima. Definirat će se pojam filma općenito, navesti rodovi filma te obilježja dokumentarnoga filma posebno. Prikazat će se zastupljenost medija općenito u obrazovanju, a posebno u hrvatskim osnovnim i srednjim školama. Također, opisat će se uloga filmskih sadržaja u nastavi. Na kraju teorijskoga djela opisat će se svrha, cilj i zadatke nastave filma. Zatim će se provesti istraživanje koje obuhvaća niz pitanja vezanih uz zastupljenost dokumentarnih filmova u nastavi. Za njegove potrebe provedeno je istraživanje anketiranjem učenika četverogodišnjih

srednjih škola u Čakovcu i Varaždinu. Praktični dio čini metodički model za pristup dokumentarnome filmu *Tamna strana čokolade* uz pripremu za nastavni sat. Navest će se metodički pristupi nastavi filma, tipovi obrade nastave filma te metode u nastavi filma.

Na samome kraju rada donosi se zaključak te popis pročitane i citirane literature. U zaključku će se iznijeti ključne teze i spoznaje do kojih se u radu došlo, a koje su potvrđene istraživanjem, odnosno detaljnom analizom anketa i teorijske literature.

2. O filmu i filmskoj umjetnosti

Riječ film, usvojena je strana riječ te se upotrebljava u više značenja, što često onemogućuje da se to područje jasno opiše i prouči. Oko 1000. godine riječ film bio je naziv za tanku kožicu, opnu (životinjsku ili biljnu); u 17. stoljeću počinje se upotrebljavati kao naziv za svaku tanku kožicu ili prevlaku, a tek se u 19. stoljeću prvi put upotrebljava kao naziv za 'film' (Peterlić 2000: 34). Od prvotnog značenja ostala je samo 'tankost', a s vremenom se riječ potpuno preselila na filmsko područje. Danas je ta riječ i naziv za dovršeno filmsko djelo, ali i za umjetnost filma uopće.

Film kao djelo predstavlja jedno vrlo složeno područje; on je istovremeno osobno doživljajni i društveni fenomen te je u današnjem društvu samo jedno od sredstava komuniciranja s gledateljstvom. Kad se govori o filmu, često se spominje i činjenica da je film sinteza niza umjetnosti (likovne, fotografije, književnosti, kazališta, glazbe i drugih). Pri tom se želi reći da filmski uradak uzima elemente drugih umjetnosti, najčešće kazališta ili književnosti, i iz toga stvara jednu novu cjelinu. „Riječ film u svakodnevnom govoru poglavito ukazuje na područje umjetnosti, jednu od grana umjetnosti, odnosno na pojedinačni filmski uradak. Kad bismo umjesto riječi film govorili filmska umjetnost, ne bismo griješili.“ (Mikić 2001: 16)

U početnoj fazi razvitka filma, film se predstavljao samo kao tehnička i zabavna novost te se nije pretpostavljalo da bi iz filma mogla nastati nova umjetnost. Tek se kasnije pokazalo da se pomoću 'živih slika' mogu stvarati neosporne, pa i velike umjetničke vrijednosti (Črnja 1962: 15). Osim toga film je donio i nove forme izražavanja misli i to kao nov sistem stvaranja metafora kao i misaonih i estetskih cjelina. Zbog svega toga, film je autonomna umjetnička oblast, a ne sinteza različitih umjetničkih postupaka (literature, kazališta, glazbe itd.). Prema Črnji (1962: 17) „sama umjetnička povijest filma pokazuje nam da se filmskim izražajnim sredstvima mogu stvoriti snažna, impresivna i velika djela, pa prema tome film uvelike postaje sredstvo za oblikovanje ljepote za stvaranja novih i originalnih sintetičkih istina, koja mogu biti odraz života i njegova estetska nadogradnja“.

Kada se govori o odnosu filma i umjetnosti dolazi se do istih problema koji su karakteristični i za druga stvaralačka područja. Prema Črnji (1962: 18) film je najprikladnija forma za izražavanje umjetničkih ideja i približavanje umjetničkih ostvarenja najširim masama. Može se reći da je film i danas jedna od umjetnosti koja se najlakše i najbrže može prenositi, pogotovo masovnim medijima, najširim masama publike.

2.1. Rodovi filma

Kao i u književnosti, tako i u filmu, postoji podjela na rodove. Mikić (2001: 107) objašnjava da je u nastavi medijske kulture uobičajeno govoriti o filmskom rodu, iako je u svakodnevnoj komunikaciji poznatiji naziv žanr. Filmska teorija razlikuje šest rodnih podjela koje su postale predmetom filmoloških rasprava (isto: 107):

a) dokumentarni film – filmski uradak koji se tematski i sadržajno oslanja na događaje u zbilji te nastoji ostaviti dojam izravne referencije na stvarni svijet.

b) igrani film – obilježava ga postojanje priče i likova, odnosno glumaca. Nastaje na temelju scenarija te je proizvod mašte.

c) animirani film – zajednički naziv za različite vrste filmova u koje se ubrajaju crtani, lutkarski, kolažni, filmovi s animiranim predmetima i sl. Filmovi nastaju uzastopnim snimanjem pojedinačnih sličica (tehnika snimanja „sličica po sličicu“), koje kasnije bivaju oživljene tehnikom filmske projekcije.

d) eksperimentalni film – naziv za 1) svaki film koji obilježava neke inovacije na području filmskog izražavanja; vrlo često odnosi se to na djela pripadna avangardi, 2) specifični filmski rod koji čine filmovi nastali kao svjesna antiteza fabularnim ili prikazivačkim (»figurativnim«) filmovima, odnosno nenarativni filmovi koji se referiraju isključivo na vlastitu formu i 3) tzv. prošireni film (filmovi koji ruše »granicu« medija, npr. paralelne projekcije, eksperimenti s okvirom i oblikom ekrana, sa samom filmskom vrpcom). (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17424>)¹

e) obrazovni film – naziv za vrste filmova koji se koriste u odgojno obrazovnom procesu. Razlikuju se četiri osnovne vrste: nastavni film, instruktivni film, popularno znanstveni film i znanstveni film. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44624>)²

f) propagandni film – podvrsta namjenskog filma kojemu je cilj utjecanje na ponašanje ljudi u izbornim životnim prilikama. Vrste propagandnog filma su: reklamni film, propagandni dokumentarni film i promotivni film (<http://film.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1504>)³

¹ Eksperimentalni film. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 4. 9. 2020.

² Obrazovni film. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 4. 9. 2020.

³ Propagandni film. Filmski leksikon, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 4. 9. 2020.

3. Dokumentarni film – određenje pojma

Dokumentarni je film, prema Mikiću (2001: 107), filmski uradak koji se tematski i sadržajno oslanja na događaje u zbilji. Za razliku od igranoga filma, dokumentarni film ne obilježava izmišljeni, namješteni i pripremljeni događaj, već stvarni ljudi u stvarnome prostoru, u životnim situacijama. Stoga je dokumentarni film najčišća vrsta filma koja pruža mogućnost najuvjerljivijega prikaza zbilje i ljudskoga života (Mikić 2004: 33). Hrvoje Turković navodi da je dokumentarni film filmski rod koji obilježava težnja da se filmom svjedoči o perceptivno zatečenim zbivanjima koristeći se snimanjem, slikovnim i zvučnim mogućnostima filma.⁴ S druge strane, Peterlić navodi (2000: 232) da ako sama riječ „dokumentarni“ u nazivu ovoga roda i ne upućuje jasno na njegove bitne odrednice, to više što se unutar roda mogu razlikovati brojne vrste, ona barem upućuje na mogućnost i razlog njegova postojanja. Nadalje, u nastavku objašnjava kako je film nastao iz težnje za cjelovitom reprodukcijom zbilje, a sve što je reproducirano kao duplikat, ujedno je i dokument o izvornome uzorku. Navodi da se temeljna odlika filma, istaknuta sličnost sa zbiljom, lako pretvorila i u filmsku stvaralačku ambiciju svjedočenja o zbilji. Peterlić smatra da je težnja za nepromjenjivošću sadržaja zbilje i samozatajom tvorca filma osnovna poteškoća u stvaranju i definiranju dokumentarnoga filma.

3.1. Obilježja i vrste dokumentarnoga filma

Dokumentarni film nastoji prikazivati zbiljska zbivanja, ona koja su se doista dogodila pa je pitanje istinitosti često isticano kao važan element njegova doživljavanja i procjenjivanja (Filmski leksikon 2003: 140). O pitanju realističnosti u dokumentarnome filmu moglo bi se raspravljati. Redatelj dokumentarnoga filma bira i određuje što će se i kako vidjeti u pojedinome kadru. On na taj način bira prizore koje pronalazi u stvarnosti, stoga film nije mehanička reprodukcija zbilje (Mikić 2001: 107). Usmjerenost kamere na jedan događaj te odabir jednog dijela događaja nužno znači stanoviti odmak od zbilje te odabir predstavlja stupanj nečije subjektivnosti i komentara (isto: 109). Prema Peterliću (2000: 233), film ne može biti „totalno“ dokumentaran zbog postojanja čimbenika razlika koji su razlogom da je zbilja u njemu uvijek i zbilja po filmu. Budući da je film složeni sustav koji netko stvara, samim time i stvaratelj sebe unosi u svjedočanstvo. Peterlić navodi da je standardna leksikonska definicija, po kojoj dokumentarni film „prikazuje stvarne događaje i osobe“, zbog toga više nego problematična. Gilić (2007: 49) ističe da je kod dokumentarnoga filma

⁴ Dokumentarni film. Filmski leksikon, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 4. 9. 2020. (<http://film.lzmk.hr/clanak.aspx?id=370>)

najčešće praktički nemoguće razlučiti u kojoj je mjeri snimanje organizirano u suradnji s ljudima i drugim predmetima snimanja, a u kojoj je mjeri kamera bilježila potpuno autonomno nastale događaje. Kao jedini način utvrđivanja autentičnosti dokumentarnoga filma, Gilić navodi povijesno istraživanje, razgovor s članovima ekipe i snimljenim ljudima, proučavanje tekstualnih dokaza priređenosti (sinopsisi, scenariji, novinska izvješća, intervjui...).

Izraz dokumentarni film prvi put uvodi engleski dokumentarist John Grierson 1926. godine. Taj izraz je prvotno označavao putopisne filmove. Grierson je već tada mislio da određenje je li neki film dokumentaristički ponajviše ovisi o tome kako se obrađuje odabrana tema. Zbog toga je važno postići što veću sličnost s izvanjskim zbivanjima, tj. da uporaba filmskih izražajnih sredstava što manje mijenja zbilju (Mikić 2001: 108). Potrebno je naglašavati da dokumentarni film, iako se referira na stvarnost, uspostavlja drugačiji odnos sa stvarnošću, odnosno s izvanfilmskim pojavama (Gilić 2007: 33). Kao što je već i navedeno, sam redatelj odlučuje što će biti tema dokumentarnoga filma te se na taj način opredjeljuje za jedan dio stvarnosti koji želi prikazati.

Zbog svojih tematskih i strukturnih specifičnosti, ali i složene komunikacije između stvaralaca i djela s jedne, a publike s druge strane, dokumentarni je film moguće razvrstati na žanrove. Mikić (2001: 108) navodi da dokumentarne filmove dijelimo po temi, namjeri, odnosno po uporabi određene dokumentarističke metode te nabroja temeljne vrste dokumentarnoga filma: činjenični film (prikazivanje događaja, reportaže, odnosno nadgradnja snimanog događaja), namjenski film (obrazovni film), popularno-znanstveni film, promidžbeni film (od političke propagande, do reklamnih filmova), antropološki film (život pojedinca, sredine). S druge strane, Gilić (2007: 123) daje opširniju podjelu pa tako navodi žanr filma o kulturi, film o pojedinim umjetnicima, žanr socijalnog filma, socijalni i politički dokumentarni film, ratni dokumentarni film, poetski dokumentarni film, etnografski dokumentarni film, glazbeni dokumentarni film, autobiografski dokumentarni film te putopisni film.

4. Mediji u obrazovanju

Mediji su nastali kako bi obogatili svakodnevni život čovjeka i olakšali određene segmente života. Današnjem čovjeku, koji živi u civiliziranom i modernom društvu, mediji nisu samo sredstvo pružanja informacija iz svijeta, već su postali dio našeg svakodnevnog života. Oni su se uvukli u svaki kutak našeg života, od obrazovanja, zabave, pa sve do svakodnevnog načina komunikacije. Jednako tako svrha im može biti obogatiti nastavu u školama kao i olakšati provođenje nastave. Sva sredstva prilagođena potrebama odgojno-obrazovnog rada koja olakšavaju usvajanje nekih sadržaja nazivaju se nastavnim sredstvima ili pomagalicama. Ona su izvor znanja i spoznaja, a njihovom raznovrsnom upotrebom olakšava se shvaćanje i pamćenje (Medved 2015: 9). Međutim, danas je još uvijek aktualan tradicionalan pristup nastavnom sadržaju. Većina nastave odvija se na način da nastavnici učenicima prenose znanje klasičnim predavanjima, a to znači da se znanje prenosi usmenim putem. Iako se na nekim nastavnim predmetima koriste pomagala kao što su prezentacije i filmovi, to se ne može smatrati pravim korištenjem medija kao takvim. Također, često se u takvim slučajevima samo umanjuje umjetnička vrijednost medija, na primjer filma, jer služi zapravo kao skraćeni prikaz neke knjige u nastavi hrvatskoga jezika.

Prema Bogнар i Matijeвиć (1993: 234) mediji se mogu razvrstati prema osjetilima koja su relevantna za njihovo korištenje kao što su vizualni, auditivni i audiovizualni mediji. Vizualni su mediji u odgoju i obrazovanju najbrojniji te su u suvremenoj školi nezaobilazni pri ostvarivanju ciljeva. S druge strane, kada se govori o audiovizualnim medijima, sam naziv govori da za njihovo percipiranje treba angažirati osjetila za sluh i vid. Istovremeno angažiranje dvaju osjetila omogućava bogatiju i efikasniju komunikaciju od angažiranja samo jednog osjetila. Najbolji su primjer audiovizualnih medija televizijske emisije, zvučni nastavni filmovi te multimedijски software na CD-u. Isti autori naglašavaju važnost čestog korištenja nastavnih filmova ili televizijskih emisija u nastavi jer će učenici u protivnome obraćati veću pozornost na samu okolnost da se prikazuje film i kako se prikazuje, nego na njegov sadržaj (odnosno na sadržaj učenja) (Bogнар, Matijeвиć 1993: 239).

4.1. Medijska kultura u hrvatskim osnovnim i srednjim školama

Medijski odgoj u hrvatskom je školskom obrazovnom sustavu tek naznačen. Provodi se samo u okviru nastave hrvatskoga jezika u osnovnim školama od prvoga do osmoga razreda. U predmetnoj nastavi osnovnoškolskog obrazovanja, medijska kultura, uz ostala predmetna područja – hrvatski jezik, književnost i jezično izražavanje, čini obavezni sastavni dio predmeta Hrvatskoga jezika te obuhvaća teme kao što su film, televizija, radio, tisak, strip,

kazalište, a sve češće i internet. Od prvog do petog razreda osnovne škole, medijska kultura ima zadatak upoznati djecu s dječjim (i crtanim) filmovima te dječjim televizijskim emisijama, dok od petog do osmog razreda stavlja naglasak na kazalište. Dakle, može se zaključiti da su zadaće nastave filma u osnovnoj školi usredotočene na osnovno filmsko obrazovanje učenika koje se očituje u spoznavanju i razumijevanju temeljnih struktura te zakonitosti filmskoga djela (Prosvjetni vjesnik, posebno izdanje, br. 2 1999: 19 prema Erjavec i Zgrabljic Rotar, 2000: 95).

I dok je u osnovnoj školi medijska kultura jedan od temeljnih predmeta nastave hrvatskoga jezika, u srednjoj školi to nije slučaj. U srednjoškolskoj nastavi Hrvatskoga jezika postoje tri predmetna područja: hrvatski jezik, hrvatska i svjetska književnost te jezično izražavanje. Za razliku od osnovne škole, gdje je medijska kultura izdvojeno predmetno područje i obavezan dio toga predmeta, područje medijske kulture u srednjim školama uvršteno je u izborni program nastavnog plana i programa, koji obuhvaća sadržaje obaveznoga programa, ali i uvodi nove spoznaje i pristupe te omogućava veću slobodu kreiranja odgojno-obrazovnog procesa. Izborni program znači da je medijska kultura, a samim time i nastava filma, još manje zastupljena nego u osnovnim školama. Dakle, u srednjim školama nema područja medijske kulture, ali se sadržaji ovoga područja poučavaju u okviru književnosti, no to se odnosi samo na gimnazijski program. U četiri godine izbornoga programa učenici se upoznaju s animiranim, dokumentarnim, televizijskim i igranim filmom, ali i s radijem te radio-dramom. S druge strane, strukovne škole nemaju izborni program hrvatskoga jezika pa tako ne zalaze dublje u medijsku kulturu. U Tablici 1. prikazana je zastupljenost dokumentarnoga filma u obveznim i izbornim sadržajima Hrvatskoga jezika u Okvirnome nastavnome programu za gimnazije⁵.

Razred	prvi	drugi	treći	četvrti
<u>Obvezni sadržaji:</u>				
Tema	–	–	–	–
Obrazovna postignuća	–	–	–	–
Popis filmova	–	–	–	–
<u>Izborni sadržaji:</u>				
Tema	–	dokumentarni film	–	–

⁵ *Nastavni plan za gimnazije*. (1994) . Zagreb: Ministarstvo kulture i prosvjete. <http://www.ncvvo.hr/drzavnamatura/web/public/dokumenti>, rujan 2019.

Obrazovna postignuća	–	značajke izraza, vrste, kratka povijest dokumentarnog filma u svijetu i Hrvatskoj	–	–
Popis filmova	–	Rudolf Sremec: <i>Zelena ljubav, Stranac, Vrijeme šutnje</i> , Krstó Papić: <i>Mala seoska priredba</i> , Obrad Glušćević: <i>Ljudi s Neretve, Pod zimskim suncem</i> , Petar Krelja: <i>Mariška Bend, Povratak</i>	–	–

Tablica 1. Dokumentarni film u obveznim i izbornim sadržajima Hrvatskoga jezika u Okvirnome nastavnome programu za gimnazije.

U obveznim nastavnim sadržajima Okvirnoga nastavnoga programa za gimnazije nema sadržaja o dokumentarnome filmu. U izbornome sadržaju 1., 3. i 4. razreda također ne postoje sadržaji koji se odnose na dokumentarni film. No, u izbornim nastavnim sadržajima dokumentarni se film pojavljuje u 2. razredu gimnazije. Naglasak je na značajkama izraza i kratkoj povijesti dokumentarnog filma u svijetu i Hrvatskoj što je opisano obrazovnim postignućima. Naime, izborni program postoji kao mogućnost proširivanja i produblivanja spoznaja o određenim temama. Na popisu filmova čak je osam dokumentarnih filmova: *Zelena ljubav, Stranac, Vrijeme šutnje* Rudolfa Sremca, *Mala seoska priredba* Krste Papića, *Ljudi s Neretve, Pod zimskim suncem* Obrada Glušćevića, *Mariška Bend, Povratak* Petra Krelje.

Raznolikost područja medijske kulture pruža mnoge različite pristupe i točke gledanja filma što upotpunjuje i obogaćuje svijet učenika, posebno u estetskom smislu, ali i u razvijanju kritičkog mišljenja. Predmet Medijska kultura trebala bi poučavati osoba koja je stručna te bi se predmet trebao održavati u srednjim školama i svim razredima osnovne škole. Bez dvojbe, filmovi utječu na oblikovanje ukusa, na razvoj odgojnih i etičkih osobina kod svih, a posebno kod mlade osobe. Iz tog se razloga prema filmskoj umjetnosti treba odnositi kao prema bilo kojoj drugoj umjetnosti, likovnoj, glazbenoj i sl. Da bi se razumio film i njegove vrijednosti, učenik treba dobiti kvalitetan filmski odgoj putem kojega će mlada osoba, a kasnije i odrastao čovjek, moći prepoznati razliku između umjetničkoga djela od lošeg pokušaja.

4.2. Uloga filmskih nastavnih sadržaja

Filmski nastavni sadržaji mnogobrojni su i raznoliki, što je vidljivo i u nastavnom planu i programu za medijsku kulturu osnovnih i srednjih škola. Njihova je temeljna uloga izgradnja učenikova filmskoga ukusa, zatim osposobljavanje učenika za izbor estetskih najvrjednijih filmskih ostvarenja te, u konačnici, ostvarivanje zavidne razine filmskoga odgoja i naobrazbe učenika. Nastavnik je taj koji bira najprimjerenije sadržaje za obradu i metodički ih oblikuje. Poželjno je krenuti od jednostavnijih filmskih primjera prema složenijim. Izbor, količina i raspored filmskih nastavnih sadržaja trebaju biti, prema Težaku (2002), u strogoj ovisnosti o spoznajnim mogućnostima učenika i relevantnim didaktičko-metodičkim načelima.

Filmski nastavni sadržaji mogu se organizirati u nekoliko većih tematskih cjelina, od kojih svaka ima svoju određenu ulogu u filmsko-spoznajnom procesu. Težak (2002: 54) navodi sljedeće sadržaje i njihove uloge:

a) filmska djela; temelj su nastave filma i izvor filmskih obrazovnih procesa, poželjno je da nastavnik izabire filmove koji izoštravaju učenikovu estetsku osjetljivost, ali i omogućuju poznavanje svih funkcija filma.

b) filmski stvaratelji; upoznavanje učenika s važnijim filmskim imenima utječe na podizanje filmske kulture, međutim, za opću naobrazbu dovoljne su osnovne obavijesti o autorima filmova koji se proučavaju.

c) filmska proizvodnja i tehnika; upoznavanje procesa nastanka filma, rukovanja kamerom i tehničkih mogućnosti filma mogu se iskoristiti kao poticatelji jačeg zanimanja za film.

d) filmski jezik; proučavanjem filmskih izražajnih sredstava i mogućnosti, učenik se osposobljava za bolje razumijevanje i vrednovanje filma.

e) filmska povijest, teorija filma i filmska kritika; upoznavanje razvoja filma kroz povijest, upotrebljavanje filmoloških pojmova i učenikovo samostalno kritičko vrednovanje odabranih filmova, može se iskoristiti kao jedno od sredstava s ciljem što kvalitetnijeg spoznavanja filmova.

Nastavni sat filma temelji se na sadržajima filmske umjetnosti. Kvalitetnu organizaciju nastavnog procesa čiji su temelji na sadržajima filmske umjetnosti, Rosandić (2005) uvjetuje prema: a) umjetničkim karakteristikama filma (vrsta/žanr, tematsko-idejne, strukturne i izražajne značajke), b) dužinom trajanja filma (kratkometražni; do 40 minuta, srednjemetražni; 40-60 minuta, dugometražni; do 90 minuta), c) recepcijskim mogućnostima učenika i d) tehničkim uvjetima. Težak (2002), pak smatra da će nastavni sat filma biti

valjano organiziran ako učenik gledajući film uči promatrati cjelinu i zapažati pojedinosti, zapamćivati ih uspoređivanjem sa zapažajima iz prethodnog iskustva, povezivati ih pronicanjem u njihove logičke, uzročno-posljedične, psihološke, asocijativne i druge veze. Da bi se to postiglo, nastavne etape prije i poslije projekcije treba usmjeriti u tom pravcu.

5. Dokumentarni film kao nastavno sredstvo

Danas se sve manje upotrebljavaju tradicionalni mediji poput grafoskopa, a sve se više u nastavni proces učenja uključuju internet, video, televizijski programi, reklame, različite emisije te filmovi. Uporaba filma u nastavi s metodičkom razradom u Hrvatskoj počinje 1960.-ih s radovima Miroslava Vrabeca, pa 1970.-ih Stjepka Težaka te izdanjima Filmoteke 16 naslovljenim »Metodičke osnove za primjenu filma u nastavi, I–X« (1977.–1988.) koja se prvenstveno odnose na samu nastavu filma u umjetničkim školama, odnosno upotrebe filmskih djela najviše u nastavi književnosti, a u nešto manjem opsegu na satovima biologije, kemije, povijesti, fizike i matematike u osnovnim i srednjim školama (Škerbić, 2009). Posebno mjesto ima djelo Stjepka Težaka *Metodika nastave filma* (2002.) koje je nastalo sintetiziranjem dotadašnjih spoznaja. Težak daje kompletnu metodiku nastave filma: od organizacije nastavnog procesa, preko projektiranja nastave filma, do načela, metoda i oblika nastave, posvećujući povećati prostor razradi biti i svrhe nastave filma.

Kada je riječ o dokumentarnom filmu, u osnovnoškolskom je i srednjoškolskom obrazovanju prisutan, ali ne toliko kao, primjerice, animirani film. Film kao audiovizualni medij posjeduje ogroman potencijal za motivaciju učenika. Budući da učenici povezuju gledanje filma sa svojim slobodnim vremenom, shvatit će gledanje filma kao učenje kroz opuštanje. Naravno, tu je važno pripaziti da su zadaci jasni i da se učenici ne prepuste pasivnom gledanju. Kao nastavno sredstvo, dokumentarni film ne smije biti obično prikazivanje informacija putem slika, već mora predstavljati pomoćno sredstvo pri obradi neke teme povezane sa sadržajem.

Osim što prenosi edukativne sadržaje, dokumentarni film ima i kulturološku ulogu. Kroz ovakvu vrstu medija učenici imaju mogućnost uočiti i prepoznati obilježja različitih kultura, a isto tako i uspoređivati kulturološke sličnosti i razlike (Kovačević 2013: 105). Umjesto da učitelj opisuje stvari i pojave te prepričava događaje, uz pomoć filma kao nastavnog sredstva može učenicima približiti jezik, kulturu i određeno geografsko područje iz drugačije, realističnije perspektive.

Postoje brojne prednosti dokumentarnog filma općenito kao nastavnog sredstva. Film, prvenstveno zamišljen kao umjetničko djelo i kao djelo autora čiju poruku prenosi, ne predstavlja izravnu didaktiku, ali se primjerenom metodičko-didaktičkom obradom svakako može iskoristiti kao kvalitetno nastavno sredstvo. Primjena bilo koje vrste filma kao medija u nastavi završava analizom filma koja nudi niz metodički raznovrsnih i kreativnih aktivnosti. One mogu biti organizirane kao grupni rad, rad u paru ili individualni rad (Težak, 2002).

Grupni rad omogućuje kolektivnu diskusiju o filmu te razvija osjećaj rada u timu, dok se individualni rad može primijeniti u obliku pisanog rada na zadanu temu. Ipak, postoje i problemi koji se mogu pojaviti kod didaktičke uporabe filma u nastavi. Neki od njih su: pronalaženje adekvatnog filma za određeni predmet ili temu, nejednaka razina znanja učenika te trajanje filma. Posebno treba pripaziti na to koliko traje film. Dokumentarni filmovi u prosjeku traju 45 – 90 minuta, a obično se ne raspolaže s više od 90 minuta. Ako film predugo traje, popratne će se aktivnosti morati odvijati na idućim satovima, što može izazvati problem ukoliko je dug vremenski odmak ili ako se pojave učenici koji su izostali sa sata gledanja filma (ibid).

Dokumentarni se film može koristiti kao nastavno sredstvo u svim predmetnim područjima nastave Hrvatskoga jezika, ali i u nastavi većine školskih predmeta. Tada je film samo pomoć u ovladavanju nastavnim sadržajima u određenom dijelu nastavnoga sata. Međutim, činjenica je da se film kao nastavno sredstvo koristi minimalno. Kao što je već ranije istaknuto, u programu nastave Hrvatskoga jezika u osnovnoj školi jedno je od predmetnih područja i medijska kultura, no u programu nastave Hrvatskoga jezika u srednjoj školi nije predviđeno mjesto predmetnom području medijske kulture. Uzimajući to u obzir, nije čudno što se u srednjoj školi medijsko obrazovanje neopravdano naglo prekida umjesto da se strukturirano i svrhovito nastavlja dopunjujući osnovne spoznaje o medijskoj kulturi stečene u osnovnoj školi (Škerbić, 2009).

5.1. Dokumentarni film u međupredmetnoj korelaciji

Obrazovni dokumentarni filmovi pripadaju grupi audio-vizualnih medija koji zbog angažiranja dvaju osjetila potiču kvalitetniju komunikaciju i bolje razumijevanje teme. Između ostalog, dokumentarni film može poslužiti kao sredstvo povezivanja različitih predmeta u nastavi (Skender 2011: 235).

Povijest je jedan od predmeta s kojim nastava hrvatskoga jezika često dolazi u različite dodire: neke nastavne jedinice nadovezuju se na gradivo iz povijesti, a za razumijevanje drugih nužno je razumijevanje povijesnih mijena i događanja, bilo da se radi o nastavi književnosti, medijske kulture, izražavanja ili nekih dijelova nastave jezika.

Kao prvi primjer moguće korelacije može se navesti nastavna jedinica *Dnevnik Anne Frank*. Uzimajući u obzir važnost njezine obrade s povijesne, književne, ali i dječje perspektive, djelo pruža razne mogućnosti za korelaciju i integraciju. O *Dnevniku Anne Frank* ne treba se govoriti prije nego se tema holokausta obradi iz povijesti. Nakon što se na satu povijesti obradi gradivo o holokaustu, učenici na satu hrvatskoga jezika mogu interpretirati

ulomke iz *Dnevnika*. Isto tako, na satu povijesti tema holokausta može se povezati sa stradanjima Hrvata u posljednjim ratovima. Kada su učenici stekli teorijsko znanje čitanjem književnoga djela i slušanjem nastavnika, važno je osvjestiti i učenje gledanjem. Kao drugi primjer, može se navesti dokumentarni film Roberta Begninja *Život je lijep*. On može poslužiti kao sredstvo koje omogućava doticaj sa stvarnošću. Film povezuje temu stradanja djece za vrijeme Drugog svjetskog rata te ratne teme općenito u književnosti. Također, na taj se način temi pristupa s dva različita gledišta, povijesnog i književnog, a pruža i niz mogućnosti za daljnje aktivnosti, kao što je na primjer pismeno izražavanje pisanjem intervjua ili pisanja tema za školsku zadaću. Treći primjer odnosi se na korelaciju nastavnih predmeta biologija i likovna umjetnost. Na satu biologije učenici mogu gledati dokumentarni film *Ekologija kopnenih voda* te tako obraditi temu zaštite okoliša. Nakon toga, na satu će likovne umjetnosti učiti o kontrastu kromatskih i akromatskih tonova boja te upravo bojom izraziti doživljaj zdravog i nezdravog okoliša.

5.2. Svrha nastave filma

Kako bi se što uspješnije odredila svrha pojedinoga predmeta, potrebno je prvo upoznati i definirati njegovu bit. Nastava filma u svojoj biti sadrži „odnos među dvjema veoma složenim pojavama u veoma složenom svijetu, tj. odnos između filma i čovjeka.” (Težak 2002: 11) Zbog te složenosti, svrhu nastave filma, na općeobrazovnim školskim stupnjevima, Težak (2002: 39) pobliže određuje i raščlanjuje na ova četiri cilja:

1. osposobljavanje učenika za svjesno, sigurno i kritičko primanje poruka s ekrana
2. razvijanje estetske osjetljivosti i sposobnosti učenika za otkrivanje umjetničkih vrijednosti filmova namijenjenih prikazivanju na filmskom, televizijskom ili kojem drugom ekranu
3. razvijanje umne i imaginacijske sposobnosti učenika, aktiviranje stvaralačke mašte
4. stjecanjem filmske naobrazbe pomoći učeniku razviti humanistički svjetonazor po kojem će spontano postajati kritička, samokritička, stvaralačko usklađena ličnost, korisna sebi, svojoj zajednici i svijetu u kojem živi.

5.3. Cilj nastave filma

Iz tako raščlanjenje svrhe mogu se izvesti ciljevi filmske nastave za pojedine stupnjeve i razrede. No, krajnji cilj nastave filma bio bi stjecanje kulture gledanja filmskih ostvarenja koja obuhvaća učenikovo sustavno promišljanje o filmu, na kritičkoj, estetskoj, imaginarnoj, i naravno, odgojno-obrazovnoj razini (Težak 2002: 40).

5.4. Zadaće nastave filma

U svakom pojedinačnom nastavnom procesu ostvaruju se i najuži zadaci. Osnovne zadaće koje se ostvaruju nastavom filma Težak (2002: 40) određuje kao filmskonoobrazbene, filmskokomunikacijske, filmskoodgojne, psihičkofunkcionalne, općeodgojne te općenaobrazbene.

Filmskonoobrazbene zadaće znače stjecanje jedne ili više spoznaja o filmu te utvrđivanje i provjeravanje filmskoga znanja.

Filmskokomunikacijske zadaće osposobljavaju za primanje ili slanje poruke filmom ili videom.

Filmskoodgojne potiču učenikovu volju da uči o filmu, stječe filmsku kulturu te da zavoli vrijedno umjetničko filmsko djelo.

Psihičkofunkcionalnim zadaćama prioritet je razvijanje psihičkih funkcija, a posebno sposobnosti promatranja, zapažanja te logičkoga i kritičkoga mišljenja.

Općeodgojne zadaće razvijaju etičke, društvene i humanističke svijesti.

Posljednje, općenaobrazbene zadaće, proširuju i produbljuju znanja iz drugih područja – iz jezika, književnosti, likovnih umjetnosti, glazbe, zemljopisa, psihologije itd.

Nastavne zadaće za dokumentarni film <i>Druge</i> , Zorana Tadića ⁶	
Obrazovne	<i>Prepoznati i imenovati karakteristike dokumentarnog filma, prepoznati strukturalne elemente filma (kadrovi i kutovi snimanja), opisati način karakterizacije glavnoga lika, otkriti osobitosti i ulogu crno-bijele tehnike snimanja.</i>
Funkcionalne	<i>Razviti sposobnost zapažanja i imenovanja osobitosti filmskoga djela, razviti uočavanje detalja, izgraditi sposobnost osobne prosudbe, razviti logičko zaključivanje.</i>
Odgojne	<i>Obogatiti učenikov emocionalni i intelektualni život, razviti empatiju, potaknuti učenika na razmišljanje o moralnim načelima i životnim vrijednostima (briga za starije i nemoćne ljude, roditelje).</i>
Komunikacijske	<i>Razvijati komunikaciju s filmskim djelom, iznositi osobne misli, usporediti film sa srodnim umjetnostima, potkrijepiti dokazima poruku filma.</i>

⁶ Biškup, Sanja. 2005. Metodčki pristup filmu *Druge*, Zorana Tadića. Pristupljeno 7. 9. 2020. (http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=713)

6. Empirijsko istraživanje

6.1. Predmet i cilj istraživanja

Za potrebe ovoga rada provedeno je istraživanje koje je obuhvatilo mišljenja učenika o zastupljenosti dokumentarnoga filma u nastavi. Cilj takvoga istraživanja bilo je prikazati zastupljenost, ali i zanimanje učenika za dokumentarni film. Također, željela se prikazati i zastupljenost dokumentarnih filmova u nastavi drugih predmeta kao što su povijest, geografija, glazbena kultura, biologija i sl. Osim toga, bilo je važno prikazati misle li učenici da su dokumentarni filmovi korisni u nastavi te uolikoj mjeri.

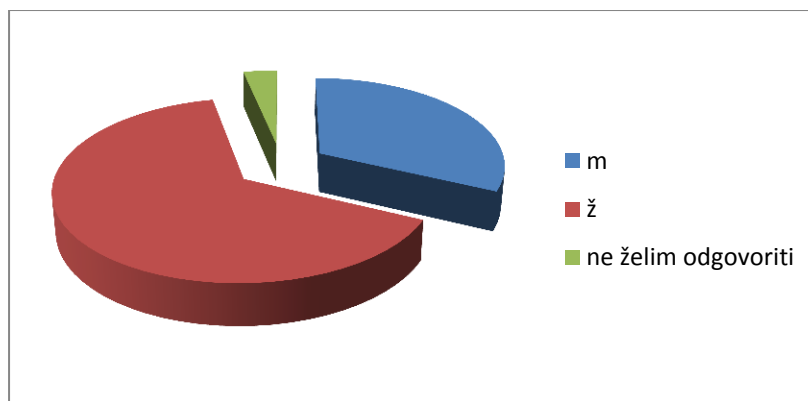
6.2. Ispitanici

Istraživanje je provedeno nad učenicima trećih i četvrtih razreda srednjih škola u Čakovcu⁷ (Ekonomska i trgovačka škola te Gimnazija Josipa Slavenskog) i Varaždinu⁸ (Gospodarska škola Varaždin te Prva gimnazija Varaždin), a provedeno je tijekom lipnja i rujna 2020. godine.

6.3. Rezultati istraživanja

U ovome će se poglavlju prikazati rezultati provedene ankete o učeničkome mišljenju o zastupljenosti dokumentarnoga filma u nastavi. Anketa je bila anonimna, a učenici su trebali navesti spol, naziv škole koju pohađaju, razred te odgovoriti na još deset pitanja.

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 150 ispitanika/ca, od kojih je 97 (65%) ženskog spola i 48 (32%) muškog spola, dok 5 (3%) učenika nije željelo odgovoriti.

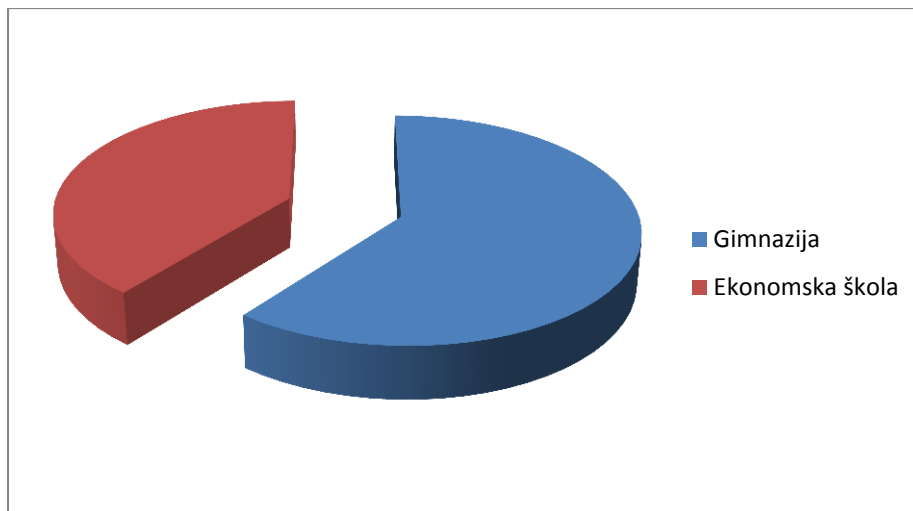

Grafički prikaz 1: Podjela ispitanika s obzirom na spol

⁷ Ekonomska i trgovačka škola Čakovec (<https://www.ets.hr/>), Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec (<http://gimnazija-cakovec.skole.hr/>).

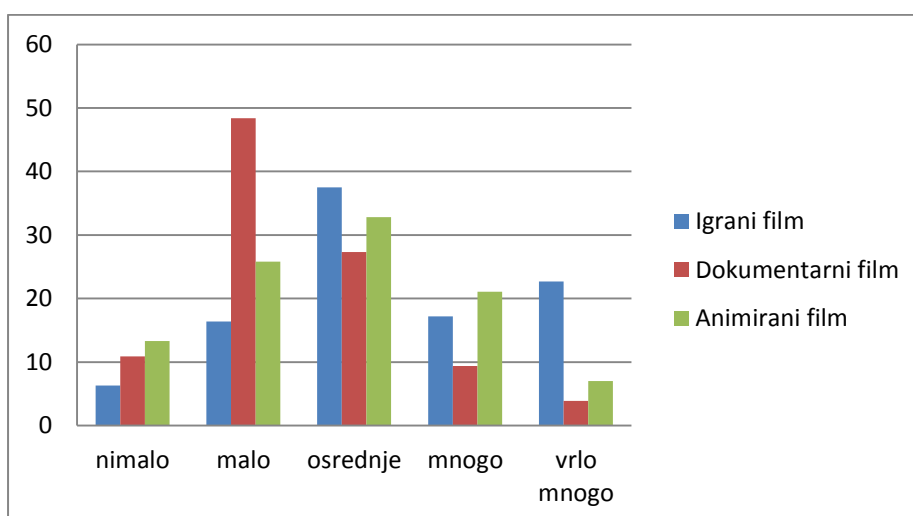
⁸ Gospodarska škola Varaždin (<http://www.ss-gospodarska-vz.skole.hr/>), Prva gimnazija Varaždin (<http://www.gimnazija-varazdin.skole.hr/>).

Također, u istraživanju je sudjelovalo ukupno 91 (61%) učenik iz gimnazija te 59 (39%) učenika iz ekonomskih škola.

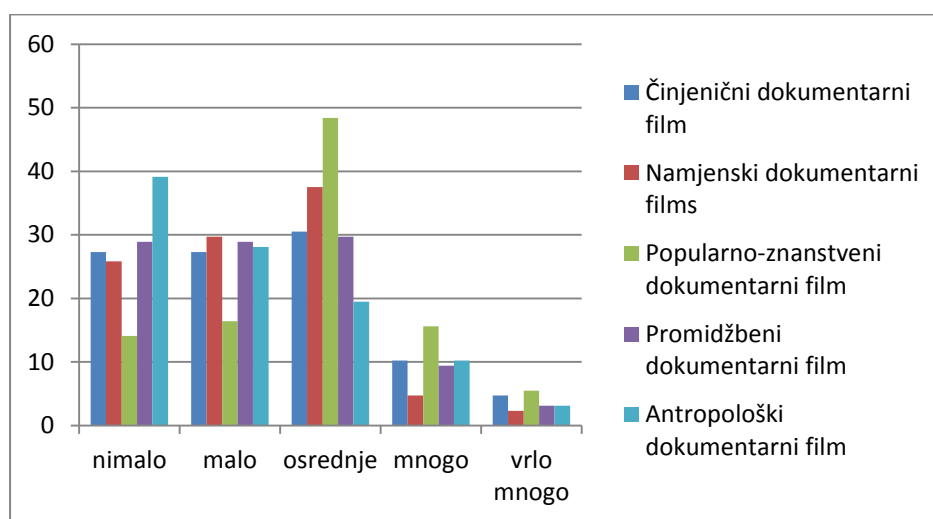
Grafički prikaz 2: Podjela ispitanika prema vrsti škole

Glede pitanja *Procijenite uolikoj mjeri gledate igrani, dokumentarni i animirani film* učenici su imali mogućnost izjasniti se jednim od pet ponuđenih odgovora: nimalo, malo, osrednje, mnogo, vrlo mnogo. Pretpostavljalo se da učenici najviše gledaju animirane filmove, no anketa pokazuje da filmove općenito gledaju *osrednje* te je postotak u tom slučaju za sva tri roda podjednak. Dakle, ako se pogleda grafički prikaz 3., može se uočiti da se najveći broj ispitanih učenika izjasnio odgovorom *osrednje*, njih 37,5% za igrani film te 32,8% za animirani film. Čak 48,4% ispitanih učenika izjasnio se da *malo* gledaju dokumentarne filmove, što pokazuje učeničko nezanimanje za dokumentarni film.

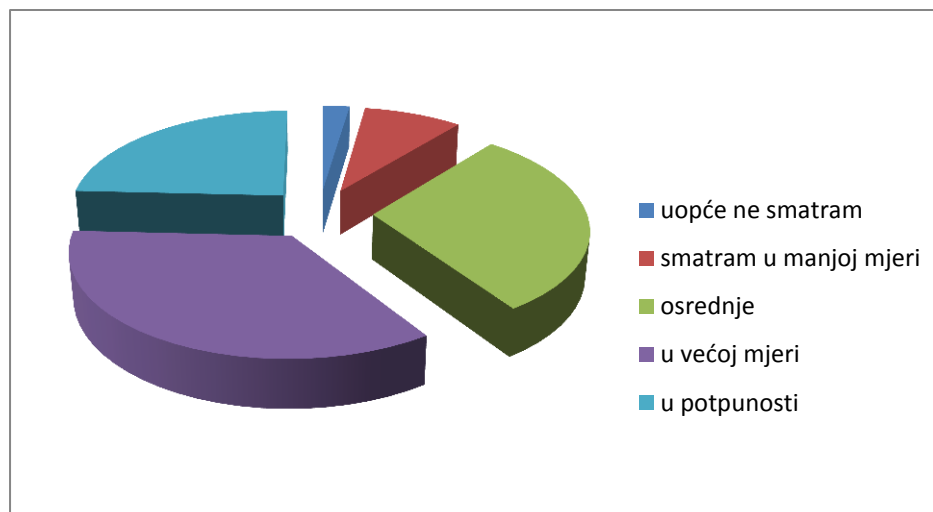
Grafički prikaz 3.

Sljedeće pitanje odnosilo se na poznavanje vrsta dokumentarnih filmova. Kao i na prethodnom pitanju, učenici su imali mogućnost izjasniti se jednim od pet ponuđenih odgovora: nimalo, malo, osrednje, mnogo, vrlo mnogo (grafički prikaz 4.) čekivano, najviše učenika poznaje popularno-znanstveni dokumentarni film, no izjasnili su se odgovorom *osrednje*, njih 48,4%. S druge strane, najmanje su upoznati s antropološkim dokumentarnim filmom, njih 39,1% izjasnilo se odgovorom *nimalo*. Što se tiče ostalih vrsta, 27,3% učenika *malo* ili *nimalo* poznaje činjenični dokumentarni film, 37,5% *osrednje* poznaje namjenski, dok 28,9% učenika *nimalo* ili *malo* poznaje promidžbeni dokumentarni film.

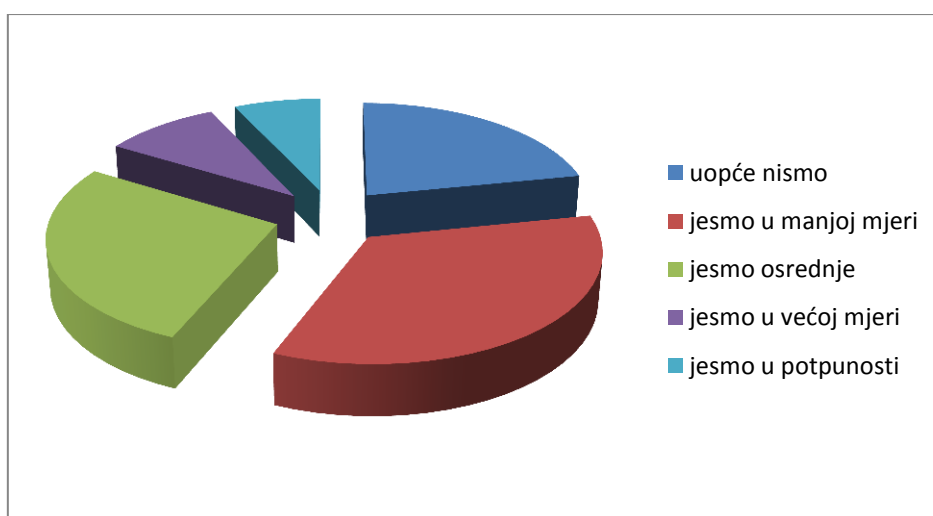
Grafički prikaz 4.

S obzirom na to da u osnovnoj školi medijska kultura čini obavezni sastavni dio predmeta Hrvatskoga jezika, a u srednjoj školi ne, zanimljivo je bilo vidjeti što će učenici srednjih škola odgovoriti na pitanje *Smatrate li medijsku kulturu sastavnim dijelom nastave hrvatskoga jezika*. Učenici su imali mogućnost izjasniti se jednim od pet ponuđenih odgovora: uopće ne smatram, smaram u manjoj mjeri, osrednje, u većoj mjeri, u potpunosti. Najveći postotak učenika, čak njih 35%, izjasnilo se odgovorom *u većoj mjeri*, dok samo 3% *uopće ne smatra* medijsku kulturu sastavnim dijelom nastave (grafički prikaz 5.). Suprotno očekivanjima, velik broj srednjoškolaca medijsku kulturu smatra sastavnim dijelom nastave hrvatskoga jezika, iz čega se može zaključiti da nastavnici pridaju važnost tom dijelu predmeta i u srednjim školama.

Grafčki prikaz 5.

Grafčki prikaz 6. prikazuje odgovore na pitanje *Jeste li, prema Vašem mišljenju, tijekom školovanja gledali dovoljno dokumentarnih filmova?* Najviše učenika, njih 34%, izjasnilo se odgovorom *jesmo u manjoj mjeri*, što potvrđuje da su ipak gledali neke dokumentarne filmove, ali ne u većoj mjeri jer njih 22% tvrdi da *uopće nisu* gledali. Danas, u doba kad su mediji ušli u sve sfere i javnog i privatnog života, sve se više zagovara važnost nastave medijske kulture, pri čemu se naglasak stavlja na film. Nažalost, ovim se istraživanjem pokazuje da se ni s tim promjenama ništa nije promijenilo što se tiče nastave medijske kulture. Medijska je kultura ostala slabo zastupljena naspram drugih područja jer joj se i dalje ne pridaje više prostora i ne priznaje važnost koju ona ima kada je riječ o cjelokupnoj nastavi.

Grafčki prikaz 6.

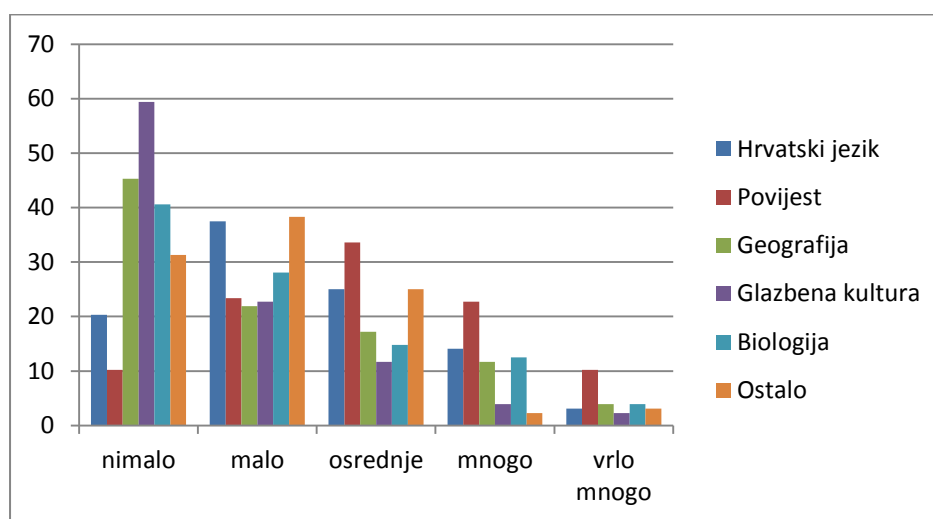
U sljedećem se pitanju od učenika tražilo da napišu naziv najmanje jednog dokumentarnog filma koji su gledali u nastavi medijske kulture. Primjer (1a) prikazuje gotovo sve učeničke odgovore u izvornome obliku, što znači da su izostavljeni samo oni koji su isti ili slični, stoga se ponavljaju.

(1a) Jasenovac – istina, Dnevnik Diane Budisavljević, Čovjek i divljina, Velike pobjede Domovinskog rata, O domovinskom ratu, Amy (2015), Na povijesti o drugom svjetskom ratu, Vlak u snijegu, Dokumentarac o Africi, Tko pjeva zlo ne misli, Povijest, Ne znam, Dom, 2. svjetski rat, Bitka za Vukovar, Tutankamonova kletva, Hrvatski kraljevi, nismo, Napoleon, Ovčara – neispričana priča, Rat prije rata, Na latinskom smo gledali dokumentarce o povijesnim i mitološkim događajima, Svakom je Bog dao nešto, Medvjedi, Buđenje, Nikola Tesla, Oblak, Ne mogu se sjetiti imena, Ne sjećam se, Pismo, Vincent, Zelena ljubav, Dokumentarac o Hitleru, National Geographic, Plitvička jezera, Razvoj živog i neživog svijeta u prirodi, Dvije priče, Družba Pere Kvržice, Neandertalac, Morski psi, Apokalipsa: Drugi svjetski rat, Nismo ih gledali, Dnevnik Anne Frank, Dok nas glazba ne rastavi, Moj zanat, On the battlefield, Povijest ekonomije, Nastanak svijeta, Dokumentarni film o Kostelićima, Isječci iz Svete planine svijeta, Hrvatski Velikani, O životinjama, Marin Držić, Križni put, Operacija zima '94, TV Kalendar, Posljednja oaza.

Ako se pogledaju učenički odgovori, uočavaju se vrlo zanimljivi primjeri. Dio učenika navodi primjere povezane uz obradu lektire (*Dnevnik Anne Frank, Marin Držić, Dnevnik Ane Budisavljević*). Velik broj učenika navodi najčešće povijesne i ratne dokumentarne filmove. To su uglavnom odgovori poput *Jasenovac – istina, O domovinskom ratu, Bitka za Vukovar, Rat prije rata, Ovčara – neispričana priča, Velike pobjede Domovinskog rata* i sl. Međutim, zanimljivo je da su pojedini učenici dali odgovor koji se odnosi na druge predmete, a ne na medijsku kulturu kako je navedeno u pitanju (*Na latinskom smo gledali dokumentarce o povijesnim i mitološkim događajima, Tutankamonova kletva, Razvoj živog i neživog svijeta u prirodi, Dokumentarac o Hitleru* i sl.). Dio učenika navodi da se ne sjećaju ili da nisu gledali dokumentarne filmove u nastavi medijske kulture (*Ne znam, Ne sjećam se, Nismo ih gledali, Ne mogu se sjetiti imena*). Među odgovorima nalaze se i filmovi koji ne pripadaju dokumentarnim filmovima (*Vlak u snijegu, Družba Pere Kvržice ...*). Nije jasno jesu li učenici navodili općenito filmove koje su gledali u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju ili ne poznaju dovoljno dobro razliku između različitih vrsta filmova. Također, učenici su često davali kao primjer dokumentarne emisije *TV kalendar* i *Hrvatski Velikani*.

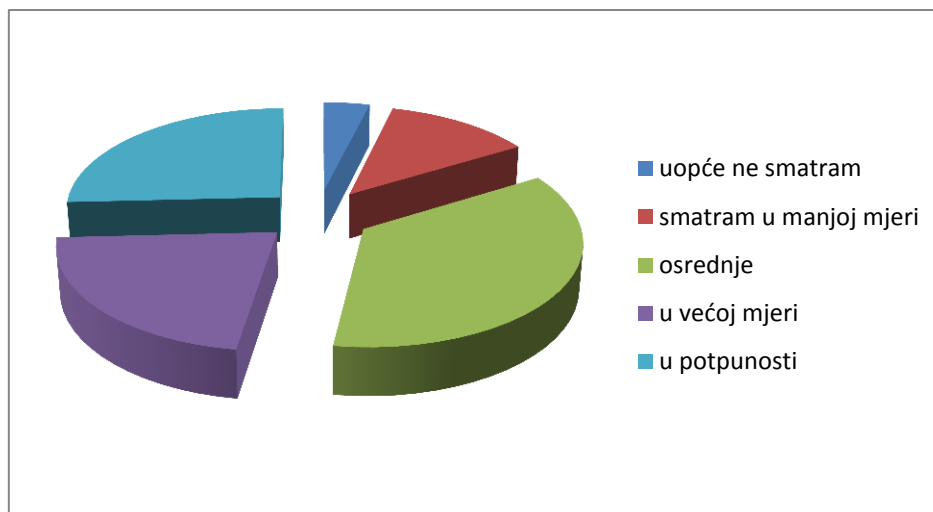
Nadovezano na prethodno pitanje, u sljedećem su učenici trebali procijeniti u kolikoj su mjeri gledali dokumentarne filmove na drugim predmetima. Možda i očekivano, najviše

učenika odgovorilo je da su *osrednje* gledali dokumentarne filmove na predmetu povijest, a *nimalo* na glazbenoj kulturi (grafički prikaz 7.). Iako je velik broj učenika u prethodnom pitanju navodio upravo povijesne filmove, ovdje se uočava da dokumentarni filmovi ni na predmetu povijest nisu zastupljeni u većim količinama. Zanimljivo je da se na predmetu geografija ne daje prednost tom obliku učenja ili motivacije. Čak 45,3% učenika tvrdi da se dokumentarni filmovi na tom predmetu *nimalo* ne gledaju. Biologija je također jedan od predmeta gdje bi se dokumentarni filmovi mogli koristiti u nastavi, no 40,6% učenika potvrđuje suprotno.

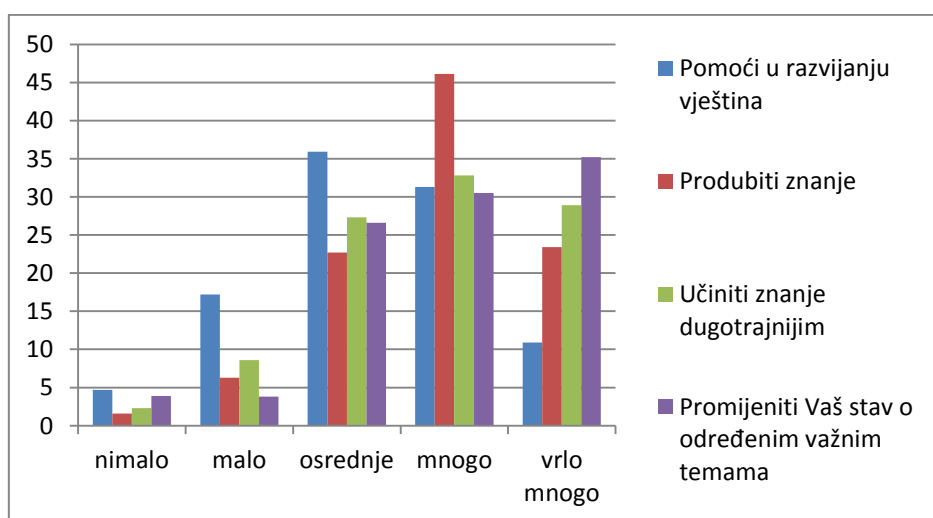
Grafički prikaz 7.

Često se raspravlja o dobrim oblicima nastave i kako na što bolji način učenike motivirati za temu i razumijevanje iste, stoga je bilo važno postaviti sljedeće pitanje *Smatrate li da Vam gledanje dokumentarnih filmova u nastavi pomaže u učenju?* Najveći broj učenika odgovorilo je *osrednje*, a 5% njih *uopće ne smatra* da im dokumentarni filmovi pomažu u učenju (grafički prikaz 8.). Samo 14% manje učenika (od najčešćeg odgovora *osrednje*) smatra da im dokumentarni filmovi pomažu *u većoj mjeri*. Uspoređujući prethodno pitanje i koliko se zapravo dokumentarni filmovi malo gledaju, može se zaključiti da bi itekako trebalo pokušati na taj način obrađivati ili zaključivati određeno gradivo te motivirati učenike.

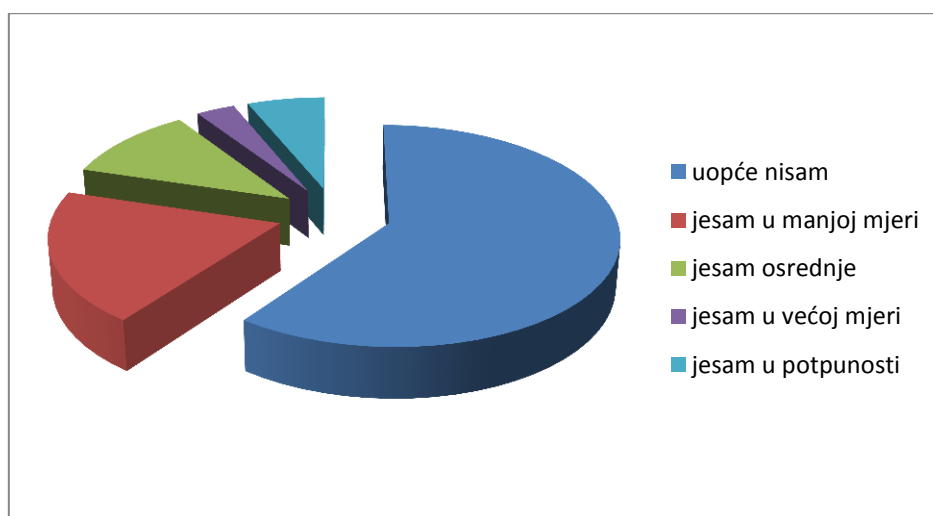
Grafički prikaz 8.

Pred učenike su stavljene moguće prednosti gledanja dokumentarnih filmova u nastavi (grafički prikaz 9.). Njihov je zadatak bio izjasniti se uolikoj mjeri smatraju da su određene tvrdnje točne. Uz tvrdnju *Pomoći u razvijanju vještina* najveći broj ispitanih učenika, njih 35,9%, zaokružio je odgovor *osrednje*. Uz drugu tvrdnju *Produbiti znanje*, čak 46,1% učenika zaokružilo je odgovor *mного*. Da im dokumentarni filmovi mogu *mного* Učiniti znanje dugotrajnijim smatra 30,5% učenika. No, posebno je zanimljiva četvrta tvrdnja, *Promijeniti Vaš stav o određenim temama*. Čak 46,1% učenika smatra da im dokumentarni filmovi *mного* mogu promijeniti stav o određenim važnim temama. Poznato je da učenici, ali i ljudi općenito, najbolje uče na primjerima, kako svojim tako i tuđim. Upravo je iz tog razloga važno uvidjeti da učenici srednjih škola smatraju da će teme poput ovisnosti, ratova, globalnog zatopljenja, svijesti o hrvatskom jeziku i sl., bolje razumjeti gledajući žive primjere (u ovom slučaju dokumentarne filmove), nego samo čitajući iz udžbenika.

Grafički prikaz 9: Prednosti gledanja dokumentarnih filmova

Grafički prikaz 10. prikazuje jesu li učenici tijekom srednjoškolskog obrazovanja snimali vlastite dokumentarne uradke za potrebe korištenja filmova u nastavi. Očekivano, najveći broj učenika, njih 60%, izjasnio se odgovorom *uopće nisam*. Ovakva bi se praksa u nastavi itekako mogla promijeniti. Naime, filmom se razbija i monotonija nastave jer je to jedan drukčiji oblik upijanja znanja. Ankete pokazuju da je to jako dobro prihvaćen oblik nastave kod učenika. Nakon projekcije filma, i to vlastitog, želja i motivacija za dolaskom na nastavu svakako neće izostajati jer će uvidjeti kako nastava ne mora uvijek biti jednolična, već da im može pružiti ono što oni vole i lako usvajaju.

Grafički prikaz 10.

U sljedećem se pitanju od učenika tražilo da iznesu vlastita iskustva i predlože mogućnosti povećanja zastupljenosti dokumentarnih filmova u nastavi. Primjer (1b) prikazuje gotovo sve učeničke odgovore u izvornome obliku, što znači da su izostavljeni samo oni koji su isti ili slični, stoga se ponavljaju.

(1b) Mislim da bi dokumentarni filmovi najbolje koristili kod nastave biologije, geografije i povijesti. Učenici bi odradili zadano gradivo te pogledali film na tu temu kako bi bolje razumjeli naučeno. Jedini nedostatak ovome je manjak nastavnih sati jer se profesori i ovako muče da sve stignu obraditi, a gledanje dokumentaraca bi oduzelo znatno više vremena. Smatram da velika većina učenika neće samoinicijativno pogledati dokumentarac koji je profesor predložio te zato predlažem da je bolje gledati dokumentarce u školi.; Samo smo jednom gledali dokumentarac koji je bio jako star i loše rezolucije, ali je puno pomogao prikazati WWII. Šteta je što ih više ne koristimo jer pomažu razviti kritičko mišljenje.; Motivirati profesore za korištenje medija u lekcijama. Pogotovo iz povijesti.; Dokumentarne filmove gledali smo prilično rijetko, ali sam često više zapamtila iz njih nego običnog predavanja.; Mislim da bi jedan način bio da se nakon obrađene cjeline u kojoj je spomenut

neki događaj iz povijesti koji je bitno obilježen ili neka svjetski poznata djela u hrvatskom jeziku pogleda dokumentarni film o tom događaju ili piscu. Na taj način bi učenici lakše i na zanimljiviji način upamtili potrebno.; Gledanje filmova na nastavi može doprinjeti lakšem učenju određenog gradiva i lakšem svladavanju gradiva.; Ne znam.; Uz svaku cjelinu iz programa bismo trebali pogledati dokumentarni film.; To je vrlo teško omogućiti jer nastavnik mora odvojiti sate za to.; Omogućiti i poticati učenike da snimaju vlastite filmove.; Zanimljivo i poučno.; Bilo je zanimljivo.; O raznim zemljama.; Taman je kako je sad.; Dobra iskustva.; Definitivno mi je puno značilo kad smo pogledali koji dokumentarni film jer lakše se pamti i puno više nauči nego na samoj nastavi. Trebalo bi svakako uvesti više dokumentarnih filmova u nastavni plan i program.; Više gledati dokumentarne filmove u nastavi.; Barem jednom mjesečno na satu razrednika pogledati dobar dokumentarni film.; Smatram da bi se u školi više trebali gledati dokumentarni filmovi koji su povezani s nastavnim sadržajem.; O tome treba raspravljati s nastavnicima.; Osobno se u nastavi nisam susretala s dokumentarnim filmovima, ali smatram da bi oni mogli biti korisni u produbljivanju znanja.; Mislim da samim prolaženjem tekstova u udžbeniku nismo toliko zainteresirani za određenu temu. No, čim je prikazano i objašnjeno slikom već smo zaintrigirani. Smatram da kombinacija predavanja i gledanja dokumentarnih filmova o temama gradiva definitivno približava učenika temi.; Bilo je zabavnije i lakše učiti. Posebno povijest.; Svaki tjedan jedan film.; Više dokumentarnih filmova o znanosti.; Predlažem da bi bilo dobro da u školama dobijemo predmet medijska kultura.; Smatram da bi trebalo povećati gledanje dokumentarnih filmova na nastavi jer ja osobno činjenice iz dokumentaraca pamtim jako dugo i sjećam ih se dok se većine činjenica iz knjiga ne sjećam i ne zapamtim dugoročno.; Možda lekcije zaokružiti s dokumentarcem (ako je to moguće) ili započeti novu lekciju dokumentarcem.; Smatram da bi se dokumentarni filmovi trebali snimati na zanimljiviji način, tako bi ih mladi više gledali.; Npr. da svaki učenik predloži neki film.; U srednjoj je školi to mnogo teže ostvariti jer je program preopširan i nema prostora za medijsku kulturu. Nadam se da će se u budućnosti da situacija promijeniti.; Profesori bi trebali shvatiti današnju mladež te odabrati najbolji pristup generaciji koja svoje dane provodi ispred ekrana. Dokumentarni filmovi će privući našu pažnju.; Takva smo generacija, da smo u stanju bolje zapamtiti ako lekcija bude u obliku filma.; Više filmova o svjetskoj povijesti.; Više dokumentarnih filmova pogotovo u slučaju škole na daljinu.

Ponuđeni odgovori pokazuju određenu zainteresiranost za dokumentarne filmove. Velik broj učenika smatra da je to dobar način privlačenja pažnje, boljeg pamćenja, lakšeg učenja, približavanja teme i sl. (*Dokumentarni filmovi će privući našu pažnju., (...) lakše i na zanimljiviji način upamtili potrebno., (...) lakše se pamti i puno više nauči nego na samoj nastavi., (...) kombinacija predavanja i gledanja dokumentarnih filmova o temama gradiva definitivno približava učenika temi.*) Dio učenika smatra da u nastavi nema vremena i prostora za gledanje dokumentarnih filmova (*To je vrlo teško omogućiti jer nastavnik mora odvojiti sate za to., U srednjoj je školi to mnogo teže ostvariti jer je program preopširan i nema*

prostora za medijsku kulturu.), dok drugi smatraju da bi se to pitanje trebalo postaviti nastavnicima (*O tome treba raspravljati s nastavnicima.*) Zanimljivo je da pojedina obrazloženja ističu i razliku u generacijama kao jedan od argumenata zašto se filmovi općenito ne gledaju toliko često (*Takva smo generacija, da smo u stanju bolje zapamtiti ako lekcija bude u obliku filma., Profesori bi trebali shvatiti današnju mladež te odabrati najbolji pristup generaciji koja svoje dane provodi ispred ekrana.*) Iako ima učenika koji smatraju da ne treba ništa mijenjati ili dodavati vezano uz dokumentarne filmove u nastavi (*Ne znam., Taman je kako je sad.*), pojedini učenici ipak smatraju da bi im oni mogli itekako koristiti te navode neke konkretne ideje i savjete (*Uz svaku cjelinu iz programa bismo trebali pogledati dokumentarni film., Trebalo bi svakako uvesti više dokumentarnih filmova u nastavni plan i program., Barem jednom mjesečno na satu razrednika pogledati dobar dokumentarni film., Više dokumentarnih filmova o znanosti., Predlažem da bi bilo dobro da u školama dobijemo predmet medijska kultura., Možda lekcije zaokružiti s dokumentarcem (ako je to moguće) ili započeti novu lekciju dokumentarcem., Više filmova o svjetskoj povijesti., Više dokumentarnih filmova pogotovo u slučaju škole na daljinu., Mislim da bi dokumentarni filmovi najbolje koristili kod nastave biologije, geografije i povijesti. Učenici bi odradili zadano gradivo te pogledali film na tu temu kako bi bolje razumjeli naučeno.*)

Posljednji zadatak za ispitanike anketa bio je predložiti dokumentarne filmove ili serijale koji bi se mogli koristiti u nastavi. Primjer (1c) prikazuje gotovo sve učeničke odgovore u izvornome obliku, što znači da su izostavljeni samo oni koji su isti ili slični, stoga se ponavljaju.

(1c) Planet of the humans, Nastanak svijeta, Dokumentarni filmovi o nasilju u školama, The cove, Kako je obranjena Hrvatska, Ništa mi trenutno ne pada na pamet., Čovjek i divljina, Čuvari zakona, Većina dokumentarnih filmova koji se vežu uz cjelinu koja se obrađuje., Nisam siguran, Wild Africa, Naša mala klinika, Drugi svjetski rat, Svi dokumentarci, Dom, Nanook of the North, Više povijesnih filmova, Život u Jugoslaviji, Honeyland, History chanel's WWII, Apollo 11, Samsara, Ne znam što bih konkretno predložila, ali znam da bih puno lakše shvatila i naučila gradivo da su nam teme, barem djelomično, bile prikazane filmom., The Last Dance, Nikola Tesla, Hrvatski velikani, Dokumentarni filmovi HRT, O životinjama, Ljudima, Teorije o svemiru, nastanku, evoluciji, o drugačijim načinima života itd., Različite vjerske dokumentarne filmove., Definitivno filmovi o našem planetu na kojem živimo. Koliko je štetno to što sječemo šume, kopamo rudnike, bacamo smeće u more i mnoge stvari koje nanose štetu Zemlji., Znanstveni, povijesni., Svaki predmet bi koristio različite serijale pa tako mislim da se iz svakog područja mogu uzeti dokumentarni filmovi koji će pridonijeti nastavi., National Geographic, The Great War, Nemam prijedloge, Životinje, svijet, biljke., Šetnja s dinosaurima,

Planet Earth, Ne pratim baš, Sve što je poučno, Dokumentarci o poznatim osobama, O svemiru, Green planet, Ne znam točno, ali sigurno nešto postoji., Chernobil, Medena zemlja, Freedom Writers, Tamna strana čokolade.

Učenici uglavnom navode povijesne ili ratne teme (*Kako je obranjena Hrvatska, Život u Jugoslaviji, Drugi svjetski rat...*) No, u navedenim odgovorima uočava se i učeničko zanimanje za znanost i svijet te za poznate znanstvenike i televizijske emisije. Također, zanimanje pobuđuju neistraženi svjetovi (*O svemiru, Teorije o svemiru, nastanku, evoluciji, o drugačijim načinima života*). Dio učenika navodi da nema prijedlog ili da jednostavno ne znaju što bi predložili (*Nisam siguran., Ne znam što bih konkretno predložila., Ne pratim baš., Ne znam, ali nešto sigurno postoji.*) Anketa pokazuje da velik broj učenika dokumentarne filmove povezuje uz jedan od načina boljeg i lakšeg učenja, stoga ne čudi da su i u ovim primjerima spomenute teme poput Zemlje i očuvanja okoliša (*Planet Earth, National Geographic, Definitivno filmovi o našem planetu na kojem živimo. Koliko je štetno to što sječemo šume, kopamo rudnike, bacamo smeće u more i mnoge stvari koje nanose štetu Zemlji., Green Planet*). Isto tako, ima i onih učenika koji predlažu gledanje dokumentarnih filmova na svim predmetima i nakon pojedinih tema (*Svaki predmet bi koristio različite serijale pa tako mislim da se iz svakog područja mogu uzeti dokumentarni filmovi koji će pridonijeti nastavi., Većina dokumentarnih filmova koji se vežu uz cjelinu koja se obrađuje.*)

Na kraju provedenog istraživanja, može se zaključiti da je dokumentarni film rijetko dio nastavnog procesa na nastavnom predmetu Hrvatski jezik, ali i na ostalim predmetima u ispitanim srednjim školama. Unatoč tome što medijska kultura nije sastavni dio predmeta Hrvatski jezik u srednjoj školi, ispitanici su učenici ipak smatraju važnim dijelom. Iako se danas sve manje upotrebljavaju tradicionalni mediji, a sve više internet i video, dokumentarni će film ipak morati pričekati svoje vrijeme. Međutim, učenici, a ponajprije novije generacije, traže nove načine i metode poučavanja. Vidljivo je to i iz njihovih stavova, ideja i savjeta vezanih uz filmove općenito te kako im oni pomažu u učenju i motivaciji. U tom smislu, učenicima treba ponuditi atraktivnije i efikasnije forme učenja, koje su im po svojoj prirodi bliske. Na taj bi se način utjecalo na to da nastava i škola budu „manje stresno mjesto“. Jasno je da se obrazovanje u prošlosti razlikuje od obrazovanja danas, ali film može poslužiti kao odskočna daska u kvalitetno i suvremeno poučavanje. Učenici iz filma uče nove stvari, motiviraniji su da nauče još više te se ta motivacija može iskoristiti kako bi se učenicima nakon toga pružila potpuna slika onoga što uče koristeći još i udžbenike i ostala sredstva. Ono na što se mora paziti je da film svakako bude pomno odabran, kvalitetan i primjeren

učenicima, inače se može postići suprotno od očekivanoga (Težak, 2002.). Stoga, Berk (2009)⁹ navodi moguće kriterije za odabir. Prvi od njih je svakako kompetencija učenika. Naime, izuzetno je važno znati na kojoj se spoznajnoj razini nalaze učenici jer nisu svi na jednakoj. Sadržaj filma mora odgovarati njihovom predznanju i služiti produbljivanju znanja. Drugi kriterij odnosi se na utjecaj sadržaja. Treba posebno obratiti pozornost na to ima li sadržaj nekih štetnih ili netočnih informacija koje bi mogle zbuniti učenike. I na kraju, struktura sadržaja kao treći kriterij. Struktura filma mora odgovarati strukturi sata. Film ne smije biti predugačak te bi trebalo izabrati one koji ističu bit i usmjeravaju na ciljeve nastave. Samo istraživanje pokazuje da je dokumentarni film potrebno poučavati, i to ne samo na teorijskoj razini, nego učenicima treba omogućiti i gledanje i analiziranje takvih filmova.

⁹ Prema Skender, Lana; Petrović, Ana; Turkalj Podmanicki, Margareta (2011). *Dokumentarni film i videoklipovi u metodičkoj praksi likovne umjetnosti*. Život i škola, br. 27 (1/2012), god. 58, str. 234 – 243.

7. Metodički pristupi nastavi dokumentarnoga filma

Pri izboru metodičkoga pristupa u nastavi filma, treba brinuti o učenikovim primateljskim sposobnostima te intelektualnim i emocionalnim mogućnostima. Na taj će se način ostvariti postavljeni ciljevi i zadaće nastave filma. Dok su u tradicionalnoj odgojno-obrazovnoj praksi prevladavali dogmatsko-reproduktivni i reproduktivno-eksplikativni, u suvremenoj se nastavi prednost daje metodičkim pristupima koji stavljaju učenika u središte pozornosti. U tom smislu može se govoriti o interpretativno-analitičkom, problemsko-stvaralačkom te korelacijsko-integracijskom pristupu.

Pojam metodički pristup, Težak (2002: 66) zamjenjuje pojmom metodičko polazište. Objašnjava da on označava polaznu točku odnosno mjesto s kojega se polazi, a u nastavi filma to može biti, na primjer, razgovor o filmu uopće ili gledanje filmskog ulomka. Nadalje, Težak (2002) u svojoj *Metodici* iznosi raznovrsne metodičke pristupe (ideološkopragmatički, ideološkokritički, kulturološkokritički), ali primarnu pozornost sa stajališta filmskog medija pridaje trima skupinama metodičkih pristupa: filmološki, filmskopedagoški i poredbeni pristupi. Dakle, prvu skupinu čini filmološki pristup gdje se ubrajaju *filmskodidaktički*, *filmskopovijesni* te *filmskoproizvodni pristup*. Najčešće primjenjivani u nastavi upravo je prvo spomenuti filmskodidaktički pristup u kojemu se filmu pristupa s didaktičkim ciljevima, kao što su stjecanje filmskoga znanja, poučavanje o filmskom mediju i filmskoj umjetnosti pa učenici stječu filmsku kulturu i sposobnost kritičkog pogleda na film (isto 2002: 67). Drugu skupinu čine filmskopedagoški pristupi koji se dijele na *filmskoodgojni* i *filmskoobrazovni pristup*. Prvi pristup ističe odgojne zadaće poput razvijanja etičke svijesti učenika, a drugi posebnu pozornost posvećuje naobrazbenim zadaćama drugih nastavnih područja i predmeta (književnost, glazbena, likovna umjetnost i dr.) (isto 2002: 68). Posljednju, treću skupinu čine poredbeni pristupi. *Filmsko-književni pristup* proučava filmsku i književnu umjetnost, čemu pridonose prikladne filmske prilagodbe književnih djela. Brojne sadržajne, strukturne i izražajne sastavnice ne mogu se obuhvatiti u samo jednom nastavnom procesu, stoga se interpretacija usmjerava na bitne i najkarakterističnije elemente filma (fabulu, likove ili dijalog). Međutim, poredba se ne mora zasnivati samo na adaptaciji književnih djela, moguća je usporedba filma i književnosti različitog postanka na vrstovnoj (drama, komedija, bajka...), tematskoj (ljubav, rat, pustolovina...) ili kojoj drugoj razini (isto 2002: 69). *Filmsko-likovni pristup* i usporedba likovnih i filmskih obilježja moguća je ako se interpretiraju filmovi nastali pod utjecajem slikarstva, filmovi koji govore o slikarstvu ili filmovi koji imaju istaknuta likovna rješenja. Poželjno je da se u takvu usporedbu upusti nastavnik s likovnom

naobrazbom ili nastavnik hrvatskoga jezika uz pomoć nastavnika likovne kulture (ibid.). Također, za *filmsko-glazbeni pristup* očekuje se određena glazbena naobrazba nastavnika, dok su najprikladniji filmovi upravo oni o glazbenicima ili filmovi u kojima je glazba važna sastavnica filmskih elemenata. Nadalje, *filmsko-lingvistički pristup* najčešće proučava govorne karakterizacije likova ili kraja. Ovaj pristup moguć je i u nijemim filmovima gdje se mogu proučavati, na primjer, naslov i tekstovi među kadrovima. I posljednji, *filmsko-kazališni pristup* donosi usporedbu kazališne i filmske predstave, što nije uvijek jednostavno s obzirom na to da nije lako uskladiti vrijeme gledanja drame i filma (isto 2002: 70). Među poredbene pristupe mogu se još dodati i *filmsko-radijski*, *filmsko-televizijski* te *filmsko-stripovski pristup*.

7.1. Tipovi obrade nastave filma

Težak (2002: 110) donosi sedam tipova filmskonastavnih sati, podijeljenih prema zadaćama koje se moraju ostvariti u nastavnom procesu¹⁰:

1. Sat obrade filma *radi potpunijega doživljavanja i razumijevanja sadržaja* odabranoga filmskoga djela. Ovdje je naglasak na razumijevanju likova i fabule te učeničkom doživljaju općenito. Takvi su sati česti u početnoj nastavi filma, kada učenike treba osposobiti za razumijevanje filmskoga djela. Upravo bi iz tog razloga mogli gledati dokumentarni film koji donosi neku aktualnu temu, primjerice dokumentarni serijal *Opstanak*, koji govori o iseljavanju ljudi iz domovine.

2. Sat obrade filma *radi spoznavanja novih filmskih pojmova, strukturnih elemenata filma te filmskih specifičnosti*. Takav sat moguće je održati kada učenici usvajaju pojmove kao što su kadar, plan, panorama, montaža i sl. Na primjer, učenici bi mogli gledati dokumentarni film Zlatka Sudovića, *Uvod u filmsko stvaralaštvo*.

3. Sat interpretacije filma *radi utvrđivanja filmskoga znanja*. Budući da se radi o tipu sata na kojemu se utvrđuju znanja o filmu, učenici bi mogli pogledati epizodu iz dokumentarne serije *Priča o Bogu s Morganom Freemanom* (The Story of God with Morgan Freeman) i u njoj pronaći stilske osobitosti dokumentarnoga filma, ali i spoznati različite religije u svijetu.

4. Sat interpretacije filma *radi provjeravanja znanja*. Ovakav oblik sata zahtijeva od učenika više individualnoga rada: pismeni osvrt ili analizu filma. Učenici bi mogli gledati dokumentarni film *Isprika slonovima* (An apology to elephants), a nastavnik bi istovremeno mogao provjeriti učenikovo znanje o filmu, ali i drugim nastavnim sadržajima (pisanje sastavka ili osvrta na temu iskorištavanja slonova u svrhu zabave).

¹⁰ Tipovi sata oprimjereni su potvrdama iz empirijskom istraživanju.

5. Sat interpretacije filma *radi otkrivanja njegovih osnovnih vrijednosti*. Na ovakvom je satu cilj prosudba filmskoga djela, odnosno učenici stječu kritički odnos prema filmu. Primjerice, dokumentarni film *Dnevnik Diane Budisavljević* može poslužiti kao predložak za pisanje kritičkog osvrta.

6. Sat interpretacije filma *radi određivanja njegova mjesta u povijesti kinematografije*. Na ovom se tipu sata obrađuju filmovi koji su u bilo kojem smislu značili pomak u razvoju svjetske ili domaće kinematografije. Kao primjer, učenici bi mogli pogledati dokumentarni film *Nanuk sa sjevera* (Nanook of the North), koji se navodi kao prvo klasično ostvarenje dokumentarnoga žanra.

7. Sat *povezivanja filma s drugim nastavnim područjima*: sat filma i književnosti, sat filma i scenske umjetnosti, sat filma i jezika te sat filma i jezičnog izražavanja. Utemeljeni na korelacijsko-integracijskom sustavu, ovakvi će sati značiti unutarpredmetno povezivanje, odnosno povezivanje filma s ostalim predmetnim područjima Hrvatskoga jezika. S obzirom na to da se sva predmetna područja Hrvatskoga jezika mogu međusobno povezivati i prožimati, moguće su različite inačice ovakvih sati.

7.2. Metode u nastavi filma

Nastavne metode pridonose ostvarenju cilja nastave filma. U Težakovoj *Metodici nastave filma* (2002) prikazuje se vrlo razvijen sustav metoda s podjelom na vrste i podvrste, a ovdje će biti riječi o metodama usmjerenima povezivanju filma s drugim predmetnim područjima.

S obzirom na to da je riječ o nastavi filma, nezaobilazne su metode pokazivanja. Metode pokazivanja (demonstracije) obuhvaćaju: audiovizualna pokazivanja (projekcije zvučnih filmova i TV emisija), vizualna pokazivanja (projekcije nijemih filmova, dijafilmova, fotografija, plakata, slika, crteža, časopisa, predmeta (kamera, projektor, vrpca...) i auditivna pokazivanja (reprodukcija zvučnih snimaka). Kako bi se ova metoda uspješno provodila, nužno je osigurati odgovarajuću tehničku opremu škole i osobu koja zna rukovati tom opremom, a Težak navodi kako to može biti i netko od učenika (Težak 2002: 77).

U dijaloške metode ubrajaju se metode razgovora, metode čitanja, usmenog izlaganja i pisanja. Ovim se metodama učenici najviše približavaju nastavi jezičnoga izražavanja te se one mogu koristiti kako bi se sadržaji filma uspješno povezali upravo sa sadržajima jezičnog izražavanja. Naravno, u nastavi filma najzastupljenija je metoda razgovora jer se dijalogom prodire u srž i bit promatranog filmskog djela. Prema Težaku (isto: 78), dijaloške metode obuhvaćaju više tipova razgovora. Reproductivni ili katehitički razgovor sastoji se od kraćih

pitanja i određenih odgovora te se najčešće koristi prilikom reprodukcije teorijskoga znanja i provjeravanja činjenica, na primjer: *Tko je autor dokumentarnog filma Nanook of the North?* Heuristički ili sokratovski razgovor prevladava u osnovnoškolskoj nastavi, gdje nastavnik smišljenim, razvojnim pitanjima vodi razgovor tako da učenici postupno dolaze do zaključaka i novih spoznaja: *Koje razlike prepoznajete između književnog i filmskog djela Ana Karenjina?* Akademski ili goetheovski razgovor podrazumijeva razgovor u kojem su svi sudionici ravnopravni. Iako se može ostvariti u predmetnoj nastavi, predlaže se koristiti ga u srednjoj školi jer su učenici do tada već stekli određenu filmsku naobrazbu. Raspravljajući ili diskusijski dijalog najčešće se koristi u srednjim školama i on se smatra osnovom problemsko-stvaralačke nastave.

Metode čitanja u nastavi filma odnose se na čitanje filmskih i televizijskih scenarija, književnih djela koja su predložak filmskim djelima, kritika, biografija, raznih članaka, teorija i povijesti filmske kulture. Čitanje takvih tekstova može poslužiti kao priprema za gledanje filma ili kao poticaj za raspravu.

Metode pisanja brojne su i raznolike: zapisivanje podataka o filmu, piscu, redatelju, prepisivanje titlova, pismeni odgovori na pitanja, ispunjavanje anketnih upitnika, pismeno prepričavanje, pisanje dojmova, mišljenja, ocjene, kritički prikazi i dr. Ovdje se također uspješno i lako ostvaruje korelacija sa sadržajima jezičnoga izražavanja, na primjer, kada učenici tijekom gledanja filma zapisuju natuknice vezane za upute koje su dobili prije usmjerenog gledanja filma, ili nakon filma kada učenici mogu pisati komentare, sastavke, eseje i slično, ovisno o nastavnim sadržajima jezičnoga izražavanja s kojima se filmski nastavni sadržaj povezuje (Težak 2002: 80). U ovom će radu biti prikazana korelacija interpretacije dokumentarnoga filma s pisanjem recenzije.

Metode usmenog izlaganja naglasak stavljaju na učenikovo usmeno izlaganje. Koristeći metode usmenog izlaganja vrlo se lako povezuju sadržaji filma i sadržaji jezičnoga izražavanja jer sve metode usmenog izlaganja pripadaju usmenim oblicima jezičnoga izražavanja koji su uenicima propisani u nastavnim planovima i programima za osnovne i srednje škole: pripovijedanje, prepričavanje, izvješće i sl. Kraća usmena izlaganja imaju prednost jer ne oduzimaju mnogo vremena pa tako učenici mogu nakon gledanja nekog dokumentarnog filma usmeno prepričati njegovu radnju (Težak 2002: 81).

7.3. Metodički model za pristup dokumentarnome filmu *Tamna strana čokolade*¹¹

Da bismo uspješnije motivirali učenike te ih doveli do postizanja predviđenih nastavnih zadaća, neizbježna je unutarnja i međupredmetna korelacija. Korelacijsko-integracijski nastavni sustav nezaobilazan je u uspješnu nastavnom radu, a u okviru predmeta hrvatski jezik njegova je primjena vrlo raznolika. Ovisno o gradivu koje se proučava, najčešće je povezivanje s predmetima iz jezično-umjetničkog područja kao i povezivanje srodnih područja u okviru samog predmeta (osobito književnosti i jezičnog izražavanja s medijskom kulturom) (Biškup, 2005). U ovome će se poglavlju opisati metodički model za pristup dokumentarnome filmu *Tamna strana čokolade* u korelaciji s nastavnom jedinicom *Recenzija* (komentar) iz jezičnoga izražavanja. Učenici na temelju dokumentarnog filma mogu obraditi značajke izraza, vrste i kratku povijest dokumentarnog filma, a korelacija se može ostvariti s nastavnim sadržajem recenzija unutar programa predmetnog područja jezičnog izražavanja. Obrada navedenih nastavnih sadržaja donosi se u dvostrukom nastavnom satu. U prvom nastavnom satu učenici mogu gledati film i na temelju njega obraditi obilježja dokumentarnoga filma, a u drugom satu mogu izvoditi pismenu vježbu pisanja recenzije (komentara), također na temelju filma.

7.3.1. Odabir dokumentarnoga filma

Postoji više razina projektiranja nastave filma (Težak 2002: 89). Prva i najviša odnosi se na državu te na njihovo donošenje odluka o uvođenju nekog područja u proces odgoja i obrazovanja. Na toj razini nastavnici sudjeluju tek u javnoj raspravi te mogu upozoriti na potrebu filmske naobrazbe. Druga razina je razina škole, gdje nastavnik može dati prijedlog, a vodstvo škole donosi godišnje planove. U trećoj razini, koja se odnosi na razred i odjel, nastavnik ipak ima veću slobodu jer upravo on sam ili uz pomoć stručnog aktiva projektira filmsku nastavu. No, najviše slobode ima u u četvrtoj razini koja se odnosi na nastavni proces ili nastavni sat. Plan, nacrt ili projekt donosi isključivo nastavnik koji će onda organizirati konkretni filmskonastavni proces.

U situaciji kada nastavnik ima svu slobodu kreiranja nastavnoga sata, važno je odrediti kriterije odabira. Težak u svojoj *Metodici* (2002), kao metodu izbora, navodi tzv. estetičko načelo koje upozorava da film mora zadovoljavati određene standarde u estetskom smislu, ali uvijek u kombinaciji s psihološkim načelom odnosno psihološko-intelektualnim potencijalom učenika (Težak 2002: 58). S druge strane, Miroslav Vrabec (1967) ističe dva principa pedagoškolske selekcije filmova, a to su: umjetnička kvaliteta i odgojnost. Zaključuje da je

¹¹ Prijedlog učenika iz empirijskog istraživanja.

upravo umjetnička istinost i uvjerljivost temeljni pokazatelj umjetničke kvalitete. Međutim, svaki cilj nastave filma trebao bi biti formiranje filmskog gledatelja i mogućnost da gledatelj (u ovoj situaciji učenik) svestrano razvija svoju osobnost, koja je sposobna i kroz film zadovoljiti svoje umjetničke potrebe (Vrabec 1967: 167). Isto tako, važan je kriterij odabira uzrast učenika. No, naposljetku, sam bi nastavnik hrvatskoga jezika morao biti vodstvo u izboru što gledati. U današnjem svijetu filmske kvantitete i sveopće dostupnosti, nužno je pomoći učenicima u snalaženju, usmjeravajući ih na istinske vrijednosti.

Odabirom filma *Tamna strana čokolade*, učenici će moći prepoznati ono istinski vrijedno u životu. Većina ljudi voli čokoladu, čak se 3 milijuna tona pojede godišnje, a pola od toga u Europi. Ovim dokumentarnim filmom učenici će osvijestiti da uspjeh čokolade ima i tamnu stranu. Zadacima za samostalan rad ili pitanjima za razgovor spoznat će kako i što gledati, uočiti ili interpretirati u filmu. Također, film može motivirati učenike na djelovanje kada su u mogućnosti. Sam film s jedne strane prikazuje nemoć afričke djece, a s druge strane nezainteresiranost vladajućih za promjenom. Naime, film otkriva da unatoč sporazumu osam najvećih tvrtki iz 2001. godine o borbi protiv dječjeg rada i ropstva u proizvodnji kaka, industrija čokolade još uvijek negira iskorištavanja radne snage. Smatraju da bi zaustavljanje ropstva bio neuredan i neisplativ poduhvat pa se nitko ne trudi pokušati to riješiti. Upravo ta činjenica može pobuditi snažna razmišljanja učenika, stoga se smatra da je odabir ovoga filma itekako dobar.

7.3.2. Struktura nastavnoga sata

Nastavni sat filma dijeli se na uvodni dio uz najavu i davanje uputstava, projekciju filma te dekonstrukciju filma kroz razgovor i pismeni esej na kraju sata. Film u nastavi je s jedne strane nastavni sadržaj, odnosno samostalno umjetničko područje koje se može izučavati zasebno. S druge strane, film je nastavno pomagalo, odnosno nastavno sredstvo koje služi lakšem ovladavanju nastavnih sadržaja (Škerbić 2009: 76).

Prije nastavnoga sata, treba dobro razjasniti za što koristimo film, kao i što njime želimo postići kod učenika. Razmisliti kako, kada, gdje i zašto pogledati film te kakva uputstva pripremiti za učenike prije samog gledanja. Za nastavnika je nužnost unaprijed pogledati film i biti upoznat sa svim njegovim aspektima. Nakon odabira i nastavnikova gledanja, nastavu filma treba unijeti u izvedbeni nastavni plan i program te predvidjeti dovoljan broj sati. Kada je riječ o strukturi nastavnoga sata koji se temelji na samome filmskom djelu, uvijek valja uzeti u obzir trajanje filma s obzirom na značajnu i nezaobilaznu preporuku da se film gleda u cijelosti i bez prekidanja u za to optimalnim uvjetima (isto: 77).

Dokumentarni film *Tamna strana čokolade* traje 46 minuta pa su za obradu ove nastavne jedinice potrebna dva školska sata. S obzirom na to da je nastava vremenski ograničena, najbolje je u jednome satu gledati film bez prekidanja, a u drugome se posvetiti analizi i interpretaciji filma podsjećajući učenike na filmsko djelo odgovarajućim isječcima.

Cilj nastavnoga sata (u trećem razredu srednje škole) jest navesti, prepoznati te razumjeti izražajna i sadržajna obilježja dokumentarnoga filma *Tamna strana čokolade*. Osvijestiti važnost dokazivanja (argumentiranja) u jezičnom izražavanju te jasno iznositi svoje dokaze izražavajući misli i stajališta u pisanoj komunikaciji. Ovakav se cilj može ostvariti tipom nastavnoga sata koji obuhvaća interpretaciju filmskoga djela i obradu novoga gradiva.

Filmskoobrazovne zadaće jesu: prepoznati filmske planove i njihovu funkciju u oblikovanju filmskoga prostora, odrediti značaj filmskoga prostora, odrediti motive, temu i ideju filma, utvrditi znanje o dokumentarnome filmu (osnovne značajke, vrste i funkcije kadrova, vrste i značenja planova i rakursa (kutova snimanja) u filmu) (Đorđić 2013: 122).

Odgodne su zadaće: razvijati učeničko zanimanje za filmsku umjetnost, poticati učenike na razmišljanje o kršenju temeljnih ljudskih prava, osvijestiti problem siromaštva u nerazvijenim zemljama, razmišljati o moralnim vrijednostima našega društva, usmjeravati učeničku svijest na njegovanje vlastita mišljenja o ljudskim pravima te osvijestiti svoju ulogu u društvu (isto: 122).

Funkcionalne su zadaće: razvijanje senzibilnosti za prihvaćanje dokumentarnoga filma, razvijanje sposobnosti zapažanja, imenovanja i prosuđivanja osobitosti filmskoga djela, poticati učeničko kritičko mišljenje temeljeno na argumentiranu iznošenju stajališta, upozoravati na važnost sintetiziranja vlastitih spoznaja, razvijati sposobnost oblikovanja i izricanja misli te sposobnosti doživljavanja, povezivanja i zaključivanja (ibid.).

7.3.2.1. Motivacija

Da bi se što uspješnije pobudilo zanimanje učenika za gledanje i interpretaciju filma, nužno je pripremiti upečatljivu i snažnu motivaciju koja bi održala koncentraciju učenika ne samo za vrijeme gledanja filma nego i za vrijeme cijelog nastavnog dvosata.

Budući da film govori o trgovini djecom i izrabljivanju dječjeg rada jedan od prijedloga motivacije za obradu ovoga filmskog djela može biti vođena diskusija temeljena na pitanjima o problemu siromaštva u nerazvijenim zemljama svijeta. O tome imamo li svi jednaka prava i možemo li ta prava kome osporiti? Osuđujemo li dovoljno kršenje dječjih prava u siromašnim zemljama te je li normalno očekivati od male djece disciplinu i rad, a za

njihovo iskorištavanje i krijumčarenje ne biti kažnjen? Ima li ljudsko ponašanje granicu i čime se ta granica, ako postoji, određuje, ali i tko je taj tko ju određuje.

Drugi primjer motivacije može biti učenikovo izražavanje mišljenja na zadanu situaciju. Nastavnik može zamoliti učenike da zamisle potpuno drugačiji život od onoga koji sada žive; umjesto dolaska u školu, rano ujutro odlaze na plantažu kakaa gdje se od njih očekuje težak fizički rad. Učenici zatim iznose svoja razmišljanja o tome kako bi se osjećali, je li prihvatljivo očekivati takav rad od djece te kako bi takav način života mogao utjecati na njih.

Posljednji, treći primjer motivacije odnosi se na motivaciju asocijacijama. Nastavnik učenicima pokazuje fotografiju čokolade, a njihov je zadatak navesti što više asocijacija koje povezuju uz tu omiljenu slasticu. Pretpostavlja se da će učenici navesti pozitivne asocijacije, poput *sreća, slatko, kolači, torte, uzbuđenje, ukusno, poslastica, nagrada* i sl., a nakon toga im nastavnik govori neka zapamte te asocijacije jer će im se vratiti nakon što pogledaju dokumentarni film koji će možda ipak ostaviti gorak okus u ustima.

7.3.2.2. Najava filma

Prije davanja samih uputa za gledanje filma i rad, poželjno je najaviti naslov djela i dati važne podatke o djelu kako bi se učenici dodatno zainteresirali za filmsko djelo. Također, nastavnik će najaviti redatelja filma, ali i glumce. Kao dodatnu motivaciju, poželjno je navesti i osvojene nagrade te priznanja, podatke o prijemu filma kod publike i kritike, ako su dostupne te određene zanimljivosti vezane uz film, autora ili glumce (Težak 2002: 117).

U navedenom primjeru sata, može se istaknuti da je redatelj filma danski novinar *Miki Mistrati*, a glavni glumci *Diamoutene Bakary, David Bateson* te *Henri Blemine*. Nastavnik može istaknuti da film pripada danskoj nacionalnoj kinematografiji te da je 2012. godine bio nominiran za nagradu Adolfa Grimmea, inače televizijske nagrade i jedne od najprestižnijih nagrada njemačke televizije (usp. IMDb¹²). Film je prvi puta prikazan u Danskoj u ožujku 2010. godine, a zatim i u ostalim zemljama.

7.3.2.3. Upute za gledanje i rad

Ovaj korak u nastavi filma nije nužan, ali može biti koristan. Učenike se može upozoriti da obrate pažnju na prvi ili posljednji kadar, da prate glazbu u filmu i njezinu ulogu, ako je dijalog na stranom jeziku učenici mogu pratiti je li dobro preveden i sl. Prije prikazivanja mogu se podijeliti i nastavni listići ili anketni upitnici koje će učenici ispunjavati

¹² <https://www.imdb.com/title/tt1773722/>

nakon projekcije. Također, učenicima se mogu dati dodatne upute za gledanje filma ako se projekcija filma i interpretacijski sat neće održati istoga dana. U slučaju da učenici film gledaju kod kuće, na nekom drugom mjestu ili zajedno s nastavnikom odlaze u kino, učenike se može uputiti da naprave bilješke o samoj radnji, kompoziciji filma, najvažnijim događajima, ali i o tužnim prizorima te o svemu onome što će biti važno za buduću interpretaciju i potencijalnu raspravu (Težak 2002: 118).

Za potrebne ovog nastavnog sata, učenici neće dobiti dodatne upute za gledanje jer se glavni dio sata sastoji od razgovora nakon projekcije filma te pisanja recenzije filma na kraju sata. No, ako nastavnik smatra da je potrebno i da bi učenicima olakšalo pisanje recenzije filma na kraju sata, može im dati uputstva o zapisivanju: film se može gledati uz olovku i bilježnicu kako bi se moglo zapisati uočene teme, probleme, citate i dojmove. Tim načinom gledanja filma postiže se stalna aktivnost i koncentracija učenika. Važno je da učenici kada dožive nešto, to i zapišu – kada su misli i ideje svježije i u najčišćem obliku. Ipak, vrlo je važno istaknuti da se zapisivanje vrši u obliku asocijacija, ključnih riječi, kraćih rečenica, kako učenici ne bi cijeli film umjesto pažljivog gledanja zapisivali duge rečenice ili misli.

7.3.2.4. Pripremni radovi

Uvodni korak nastavnog sata interpretacije filma uključuje i pripreme radove koji učenicima mogu pridonijeti boljem i naprednijem razumijevanju filma te pomoći pri rješavanju daljnjih zadataka. Težak (2002: 118) tvrdi da se za pripreme radove učenicima može dati literatura o filmu, članak o filmu, tekst ili kritika za čitanje da bi ih se stručnije uputilo u sagledavanje estetskih vrijednosti filma i stvaranje kritičkog promišljanja o filmu. Tekst, koji će učenici čitati, može biti iz dnevnog tiska, iz udžbenika, iz filmske enciklopedije ili iz druge stručne filmske literature. Osim čitanja teksta o filmu ili filmskom problemu, nastavnik može učenicima zadati pisanje vlastitih očekivanja od filmskoga djela, pisanje osvrta o pročitanoj kritici o autoru ili o drugim autorovim djelima (sлагanje ili neslaganje s kritikom) te zatražiti kasnije obrazlaganje učenikovih stavova. Učenici mogu s nastavnikom produbljivati svoje znanje o filmu razgovorom i povezivanjem filma s drugim filmskim ostvarenjima iste ili slične tematike. Pri obradi filmova koji su nastali kao ekranizacija određenog književnog djela, učenici mogu prije projekcije filma, ako nastavnik smatra da je to potrebno i ako vrijeme dozvoljava, pripremiti i scenski izvesti određenu scenu koja djeluje kao reprezentativan dio knjige koji se učenicima posebno urezao u pamćenje (ibid.).

Ukoliko nastavnik procijeni da se i ova nastavna etapa treba ostvariti pri interpretaciji i analizi filma *Tamna strana čokolade*, tada bi razgovor o samim karakteristikama žanra

dokumentarnoga filma pridonio učenikovom upoznavanju s filmskim nazivljem i karakteristikama žanra. Zadatak bi se mogao odnositi na učenikova saznanja o zanimljivim temama koje bi mogle biti dio dokumentarnoga žanra ili o filmovima kojih se prisjete kada se spomene dokumentarac. Mogući metodički postupak kojim bi se obuhvatio ovakav tip zadatka bio bi grozd. Nastavnik će na ploču napisati središnji pojam, a učenici će se javljati i iznositi svoje prvotne asocijacije koje će nastavnik na ploču zapisati u obliku grozda.

7.3.2.5. Prikazivanje djela

Što se same projekcije filma tiče, prikazivanje se filmskoga djela treba odvijati nesmetano i neprekidno, što znači da se film ne smije prekidati otkako se prvi put pusti te ne bi trebalo komentirati scene niti davati ikakve upute tijekom gledanja da se ne bi poremetio filmski ugođaj i učenikova koncentracija. Težak (2002: 119) smatra da bi bilo poželjno kada bi se gledanje filmskog uratka i interpretacija filma odvijali za vrijeme nastave, odnosno istog nastavnog dana ili u neko izvannastavno vrijeme ako bi nastavni plan i vrijeme koje je na raspolaganju dopuštali takav radni koncept.

Nastavni sat gledanja filma *Tamna strana čokolade*, zamišljen je kao dvosat, gdje bi se cijeli prvi dio sata gledao film, a tek na drugom satu radila analiza i interpretacija. Jasno je da u teoriji nešto može biti izvedivo, ali razred je živa sredina i može biti itekako nepredvidiva. Ako nastavnik nije u mogućnosti organizirati kolektivno gledanje filma, odnosno razrednu projekciju filma, bilo u nastavnom ili izvannastavnom vremenu, učenici mogu pogledati film pojedinačno ili zajedno kod kuće. Nakon projekcije, tijekom nastavnoga sata interpretacije filma, može se ponovno pogledati isječak iz filma za koji se smatra da bi mogao pomoći učeniku u razumijevanju filmske cjeline ili ako se procijeni da bi ponovno gledanje odabranoga isječka bilo važno u samoj interpretaciji filmskoga djela.

7.3.2.6. Iznošenje doživljaja

Nakon projekcije, potrebno je dosljedno primijeniti metodičko načelo slobodnog iznošenja mišljenja i doživljaja učenika kako bi se učenici iz subjektivne sfere emocionalne uvučenosti u film otvorili za racionalan pristup analizi i interpretaciji, temeljenoj na argumentiranim tezama (Težak 2002: 119). Cilj je iznošenja doživljaja za učenika vlastito iskazivanje osobnih doživljaja, koji je na njega ostavilo filmsko djelo te razvijanje kulture jezičnog izražavanja, a nastavniku taj korak daje uvid u učenikovo razumijevanje umjetničkog djela, ali i u način na koji učenik percipira to filmsko djelo. Film uglavnom izaziva snažne doživljaje, stoga ih nije dobro naglo prekinuti nekim pitanjem zbog kojega učenici trebaju promisliti. Težakovo se objašnjenje najbliže može poistovjetiti s emocionalno-intelektualnom

stankom koja se događa nakon čitanja ili nakon gledanja umjetničkog djela, a svrha stanke je da se učenici koncentriraju i kognitivno slože prve dojmove o umjetničkom djelu. Nakon emocionalne stanke učenici će izreći kako im se svidio film i jesu li ostali iznenađeni načinom kojim se pristupa djeci u filmu. Nastavnik može postaviti sljedeća pitanja: *Kakav je dojam ostavio ovaj film na vas? Što saznajemo iz naslova, a što nam film zapravo prikazuje? Što je redatelj filma izborom teme htio postići i poručiti čitateljima?*

7.3.2.7. Analiza i interpretacija

Ključan dio nastave ipak je nakon filma. Odmah se nameću dva primjera: pismeni esej i usmena analiza filma. Oba pristupa su vrijedna, imaju istovjetne ciljeve koji se razlikuju tek u načinu (pismeni, usmeni), a najbolja je kombinacija: razgovor nakon kojega slijedi provjera razumijevanja u pisanom obliku.

S obrazovnoga motrišta, istraživanje je najzahtjevnija etapa filma, ujedno i okosnica nastavnoga sata. Ako je cilj nastavnoga sata zapažanje, prosudba i analiza svih važnijih filmskih sastavnica, istraživanje se može ostvariti ovim tijekom: a) određivanje filmske vrste, teme, mjesta i vremena, b) struktura i sadržaj fabule, c) analiziranje likova (etičko, socijalno, psihološko, govorna karakterizacija), d) određivanje ideje filma, e) filmski izraz (obilježja žanra, funkcija kamere, rasvjeta i boja, glazba, zvukovi, šumovi, montaža itd.) (Težak 2002: 120). Taj je redosljed samo okvir za interpretaciju i analizu filma, a ovisi o nastavnim zadaćama, nastavnikovoj intuiciji i učeničkoj percepciji te je prikladan za skupinski oblik rada i iskoristiv za interpretaciju većine filmova. U ovom nastavnom satu naglasak će biti na komunikaciji između nastavnika i učenika. Nastavnik može postavljati pitanja te otvarati različite teme za interpretaciju filma.

Pitanja za učenike moraju biti poticajna, trebaju predstavljati poziv na kreativnost u odgovaranju i izražavanju, moraju upućivati na daljnje analitičko proučavanje i istraživanje, traženje novih značenja, promišljanje. Cilj je osposobljavanje učenika za samostalno analiziranje. Na početku interpretacije važno je odrediti temu, odnosno ideju filma. Redatelj filma posjećuje plantaže kaka u Ghani i Obali Bjelokosti gdje često rade djeca u dobi od 7 do 15 godina. Uz obećanje plaćenog rada i boljih uvjeta za život, ta djeca krenu na put neizvjesnosti, ali puni nade, sve kako bi se na kraju našli sami i bez osnovnih uvjeta za život. Dječji rad je zabranjen prema najvišim zakonima, a dokument su potpisala i najveća svjetska imena čokoladne industrije. Zahvaljujući tajnim snimkama, glavni akteri imaju priliku pričati s krijumčarima, vlasnicima plantaža, djecom, samo ne s velikim imenima industrije koji odbijaju odgovarati na pozive i mailove. Doći će se do zaključka da je cilj ovoga dokumentarca pokušati rasvijetliti što stoji u pozadini slatkog iskustva kojem se veliki broj

ljudi predaje, a neki i ne mogu odustati jer su postali ovisni o tom užitku. Nakon što je određena tema filma, važno je ponoviti znanje o dokumentarnome filmu pa nastavnik može upitati pitanja vezana uz žanr: *Kojem filmskom žanru pripada film Tamna strana čokolade? Pokušajte potkrijepiti žanrovskim karakteristikama u filmu.* Učenici će odgovoriti da pripada žanru dokumentarnoga filma, a zatim će pokušati obrazložiti svoj odgovor. Film prikazuje stvarne događaje i stvarne ljude u stvarnome prostoru, u njihovim životnim situacijama. Važno je odrediti i mjesto radnje. *Gdje se odvija radnja filmske priče? Opišite mjesto radnje u filmu.* Ovdje učenici mogu raspravljati o Africi kao zemlji općenito. Također, nastavnik može produbiti razgovor pitanjem *Povežite tematiku filma s nerazvijenim zemljama. Može li se takvo nešto očekivati jednako u Africi kao i, na primjer, u Švicarskoj?* Na taj će način navesti učenike na razmišljanje i diskusiju. Razlikujemo različite redateljske dokumentarne metode snimanja filmova, stoga se učenicima može postaviti pitanje *S obzirom na redateljske dokumentarne metode, navedite koje su korištene u ovome filmu.* Učenici ih mogu i oprimjeriti kadrovima iz filma. Na primjer, metodu skrivene kamere u trenucima kada redatelj skriva kameru u majicu kako bi dobio iskrenije odgovore od svojih sugovornika ili metodu prateće kamere u situacijama kada su redatelj ili sugovornici u središtu, a snimatelj ih prati kamerom. Interpretacija ne bi bila potpuna bez karakterizacije likova. U ovom slučaju nema karakterističnih glavnih likova jer su u središtu sam redatelj i djeca. Ipak, učenicima se može postaviti pitanje *Koje osobine pokazuje glavni lik / redatelj? Oprimjerite i analizirajte redateljevo aktivno utjecanje na situaciju s djecom.* Još jedno pitanje vezano uz elemente dokumentarnoga filma može biti povezano s glazbom u filmu. *Može li glazba utjecati na atmosferu u filmu? Navedite njezinu temeljnu ulogu u filmu.* Glazba često doprinosi posebnom ugođaju, stoga bi bilo zanimljivo zatražiti od učenika da oprimjere kakva se glazba koristi u tužnim, kakva u napetim, a kakva u iznenađujućim situacijama. Kako bi se provjerila učenička koncentracija i jesu li dovoljno dobro pratili radnju filma, nastavnik ih može upitati da izdvoje određene prizore u filmu. *Izdvojite najupečatljivije prizore u filmu.* Detalj koji je spomenut u filmu je činjenica da su vodeći ljudi industrije čokolade potpisali još 2001. tzv. Harkin-Engel protokol kojim bi trebao biti reguliran dječji rad i trgovina djecom. Učenici mogu odabrati jedan susret redatelja s vodećim ljudima te industrije i analizirati ga. S druge strane, zanimljivo je usporediti ga sa susretom redatelja i jednog otetog djeteta. *Odaberite i analizirajte jedan susret redatelja s odraslim čovjekom iz svijeta proizvodnje. Kako vladajući reagiraju na situaciju u zemlji i mislite li da problem shvaćaju ozbiljno? Navedite barem tri primjera iz filma. Odaberite pa opišite jedan susret redatelja i djeteta kojega će odvesti na plantažu kaka (prisjetite se uplakanog dječaka na autobusnoj stanici).* Iz ovoga je filma

jasno vidljivo da uspjeh čokolade ima tamnu stranu. Dok djeca razvijenog svijeta uživaju u slatkom okusu, realnost je bitno drugačija za afričku djecu. Sljedećim pitanjem nastavnik može provjeriti kakve reakcije imaju učenici na konkretno prikazane kadrove s djecom na plantažama. *Kakve reakcije i emocije u vama izazivaju kadrovi koji prikazuju djecu s mačetama?* U jednom se trenutku ističe kako taj težak fizički rad može itekako utjecati na psihičko, ali i fizičko stanje djece. Oružje kojim rukuju, opasno je za odrasle, a kamoli za djecu. Na kraju analize potrebno je odrediti glavnu misao filma. *Koja je glavna misao filma i u kojem je sloju filma najizraženija?* Također, posebno je zanimljiv završetak filma te mu vrijedi pridati pažnju. Nastavnik može postaviti pitanje: *Kako komentirate završetak filma? Mislite li da je efektan te je li potaknuo velike kompanije na promjenu?* Sam kraj filma daje jednu lekciju svim vodećim ljudima u industriji čokolade, a svijetu preostaje vidjeti jesu li u tome i uspjeli.

7.3.2.8. Sažimanje i uopćavanje

Sažimanju je na kraju nastavnoga sata cilj povećati stupanj usustavljanja znanja. U ovoj se fazi stvaraju zaključci i usustavljaju sadržaji prema određenim kriterijima na osnovu svih elemenata koje su učenici uočili u prethodnoj fazi. Također, potrebno je vratiti se cjelini djela te se kratko osvrnuti na najvažnije spoznaje o filmu. To se može postići sažetim razgovorom, usmenim sažetkom jednog učenika ili pak pismenim sažetkom sviju učenika (Težak 2002: 121). U primjeru nastavnoga sata za interpretaciju dokumentarnoga filma, sažimanje će se odraditi u zadatku za samostalan rad. Učenici će se na najvažnije spoznaje iz filma osvrnuti u svojim recenzijama, odnosno kritičkim osvrtima na film.

7.3.2.9. Zadavanje zadatka za samostalan rad

Dijelom nastavnoga sata filma jest i etapa dopunski rad. Težak (2002) ističe kako to mogu biti različiti dodatni načini rada kao što su: prikazivanje dokumentacije o nastajanju interpretiranoga filma (scenarij, knjiga snimanja, radne fotografije, eventualni film o filmu i dr.), detaljnije obavijesti o autorima, govorna vježba (ponavljanje monologa, stvaralačko prepričavanje, scensko izvođenje), pismena vježba (kritički osvrt na film, mijenjanje filmske fabule, pisanje scenarija) ili slušanje filmske glazbe. U ovom nastavnom satu učenici će imati pismenu vježbu, odnosno pisat će recenziju filma, čime će se potvrditi unutarnja korelacija s jezičnim izražavanjem. Nastava jezičnoga izražavanja usko je vezana za nastavu ostalih predmetnih područja, odnosno književnosti, jezika i medijske kulture. Zbog toga se nastavni sadržaji jezičnoga izražavanja lako povezuju s nastavnim sadržajima drugih predmetnih područja Hrvatskoga jezika. U nastavi jezičnog izražavanja razvijaju se učenikove jezične

djelatnosti: Budući da je na prvome mjestu stjecanje komunikacijske jezične kompetencije, u nastavi će Hrvatskoga jezika prevladavati komunikacijski pristup kojim se potiču i razvijaju učenikove jezične djelatnosti – slušanje, govorenje, čitanje i pisanje (Visinko 2010: 12). Film se u nastavi jezičnoga izražavanja koristi kao lingvodidaktički predložak pa će to biti slučaj i u ovome nastavnom satu. Učenici će zajedno s nastavnikom doći do odgovora na pitanja kao što su: *Čime vas je redatelj najviše zainteresirao: izborom riječi, postupcima likova ili situacijama u kojima se nalaze? Što mislite o dužini filma, je li predug ili prekratak? Pokušajte obrazložiti odgovor. Je li radnja filma jasna? Možete li ju prepričati? Kakvo je vaše mišljenje o filmu? Jesu li dosljedno prikazani svi elementi dokumentarnoga filma?* Uz pomoć nastavnika saznat će da se sva ta pitanja mogu odgovoriti u jednom pisanom obliku koji nazivamo recenzija. Nakon toga, nastavnik će im objasniti zadatak za samostalan rad koji se sastoji od pisanja recenzije prema zadanim uputama. Na kraju sata moći će vrednovati svoje recenzije.

8. Zaključak

Film je svakodnevno prisutan u našim životima. Budući da je tehnologija jako napredovala, više nije tako teško snimiti film kao nekada. Upravo ih zbog toga ima sve više, no ne ispunjavaju svi uvjete prema kojima bi bili okarakterizirani kao umjetnost. Stoga je još više važno putem nastave pružiti mogućnost razlučivanja između umjetnički vrijednih i nevrijednih filmova. Osim toga, film u nastavi treba poticati baš zato što je dio naše svakodnevice i što je od svih umjetnosti najbolje prihvaćen. Neće svaki učenik htjeti pogledati umjetnički ples ili izložbu nekog slikara, ali će gotovo svaki htjeti pogledati film i vjerojatno se usput zainteresirati za knjigu prema kojoj je film snimljen. Film tada postaje posrednik između učenika i učenja. Filmskoj umjetnosti potrebno je dati veće značenje u odgoju i obrazovanju svih, a naročito mladih te da kao takva ne bude samo dio neformalnog obrazovanja, već da stoji uz likovnu, glazbenu i književnu umjetnost kao dio formalnog obrazovanja.

U ovome se radu dokumentarnome filmu pristupilo na dvjema razinama: teorijskoj, pri čemu se prikazao pojam dokumentarnoga filma prema relevantnoj literaturi i autorima te su se opisala njegova temeljna obilježja. Druga razina na kojoj se razmotrio dokumentarni film jest istraživačka, što znači da je provedeno istraživanje koje je obuhvatilo mišljenja učenika o zastupljenosti dokumentarnoga filma u nastavi. Rezultati istraživanja pokazali su da je dokumentarni film rijetko dio nastavnog procesa. Učenici smatraju da su kao 'srednjoškolci' loše upoznati s dokumentarnim filmom, da je film općenito zapostavljen u školama, a neki čak navode da bi se trebao uvesti zaseban predmet na kojem će se gledati filmovi. Također, smatraju da dokumentarni filmovi utječu na odgoj i obrazovanje te bi željeli da se više koriste kao pomoć pri učenju i objašnjavanju na predmetu Hrvatski jezik, ali i drugim nastavnim predmetima. Može se zaključiti kako su učenici srednjih škola prepoznali potrebu povezivanja gradiva iz udžbenika s gledanjem dokumentarnih filmova.

Film se lako i uspješno povezuje s nastavnim sadržajima iz drugih predmeta, ali i s područjima književnosti, jezika i jezičnog izražavanja. Stoga je u ovome radu prikazana samo jedna od brojnih mogućnosti pristupa i interpretacije u nastavi filma. Opisan je metodički model za pristup dokumentarnome filmu *Tamna strana čokolade* u korelaciji s nastavnom jedinicom *Recenzija* (komentar) iz jezičnoga izražavanja. Kao što postoje mnogobrojni načini povezivanja u nastavi, mnogobrojne su i pozitivne strane povezivanja nastavnih sadržaja. Na taj se način osuvremenjuje nastava, učenici ju počinju doživljavati na drugačiji način, potiče

se razvoj filmske kulture, a istovremeno se i ostvaruju ishodi učenja iz drugih predmetnih područja.

Iako svaki mediji (kao i film) imaju dobre i loše strane potrebno je djecu i mlade medijski opismenjavati, kako u nižim razredima osnovne škole, tako i u srednjoj školi, kad djeca mogu kritički razmišljati, promišljati i kreativno stvarati. Potrebno je da se, osim igranih filmova, u nastavi pokazuju i dokumentarni filmovi. Takvi se filmovi temelje na stvarnim, životnim činjenicama, ali je svaki dokumentarni film djelo jednog čovjeka i u njemu postoje subjektivna razmišljanja koja se mogu dovesti u svezu s vlastitima. U radu se pokušalo ukazati na činjenicu da je, zbog sve veće dominacije tehnologije, nužno u škole uvesti odgoj za medije koji će učenike usmjeriti prema onim filmskim sadržajima koji su poticajni za njihov odgojno-obrazovni proces. Film i filmska umjetnost imaju prioritet kad se govori o medijima u nastavi te je zato film posebno važan u nastavi, ali njegove mogućnosti još nisu dovoljno iskorištene.

9. Bibliografija

- Bjedov, Vesna (2006). *Metodički pristupi filmu u nastavi hrvatskoga jezika nižih razreda osnovne škole*. Život i škola, br. 15-16, 123-131.
- Bognar, Ladislav; Matijević, Milan (1993). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga
- Burić, Jasna (2011). *Djeca i mladi kao konzumenti masovnih medija: Etika i tržišne manipulacije potrebama mladih*. Filozofska istraživanja, 30, br. 4, 629-634.
- Črnja, Zvane (1962). *Filmska umjetnost*. Zagreb: Tisak grafičkih zavoda
- Diklić, Zvonimir (1990). *Lik u književnoj, scenskoj i filmskoj umjetnosti*. Zagreb: Školska knjiga
- Đorđić, Ana (2013). *Metodički pristup analizi i interpretaciji filma Edward Škaroruki kao nastavne jedinice u srednjoj školi*. Hrvatski filmski ljetopis, br. 76, 121-130.
- Erjavec, Karmen; Zgrabljčić, Nada (2000). *Odgovaj za medije u školama u svijetu. Hrvatski model medijskog odgoja*. Medijska istraživanja, god. 6, br. 1, 89–107
- Gilić, Nikica (2007). *Filmske vrste i rodovi*. Zagreb: Zagrebački holding d.o.o. – Podružnica AGM
- Hilčenko, Slavoljub (2012). *Gledam crtani film, a učim matematiku*. Media, culture and public relations, 3, br. 1, 53-57.
- Kajić, Rasima (1991). *Povezivanje umjetnosti u nastavi*. Zagreb: Školske novine
- Kovačević, Sandra (2013). *Dokumentarni film u nastavi poslovnog engleskog jezika*. Praktični menadžment, Vol. IV, br. 1, 105-109.
- Krumes Šimunović, I.; Blekić, I. (2013). *Prednosti korelacijsko-integracijskog sustava u pristupu književnom djelu*. Život i škola, 29, 168-187.
- Lazović, Miodrag (1973). *Film u školi*. Gornji Milanovac: Dječje novine
- Matijević, Milan; Radanović, Diana (2011). *Nastava usmjerena na učenika*. Zagreb: Školska knjiga
- Medved, Siniša (2015). *Pretpostavke za razvoj primarnog medijskog obrazovanja*. Varaždin:

Sveučilište Sjever

Metodičke osnove za primjenu filma u nastavi (1977. – 1988.), I–X, Filmoteka 16, Zagreb

Mikić, Krešimir (2001). *Film u nastavi medijske kulture*. Zagreb: Educa

Peko, Anđelka; Pintarić, Ana (1999). *Uvod u didaktiku hrvatskoga jezika*. Osijek: Pedagoški fakultet

Peterlić, Ante (2000). *Osnove teorije filma*. Zagreb: Sveučilišna naklada

Peterlić, Ante (2008). *Povijest filma: rano i klasično razdoblje*. Zagreb: Hrvatski filmski savez

Pintarić, Ana (1991). *Metodički pristup filmskoj kulturi*. Tuzla: Univerzal

Rodić, Ivan (1981). *Film kao motivacija u nastavi izražavanja i stvaranja*, u: *Metodičke osnove za primjenu filma u nastavi*, Filmoteka 16, Zagreb

Rosandić, Dragutin (2005). *Metodika književnoga odgoja*. Zagreb: Školska knjiga

Skender, Lana; Petrović, Ana; Turkalj Podmanicki, Margareta (2011). *Dokumentarni film i videoklipovi u metodičkoj praksi likovne umjetnosti*. *Život i škola*, br. 27 (1/2012), god. 58, 234-243.

Škerbić, Matija (2009). *Metodička vrijednost i uporaba filma u nastavi filozofije*. *Metodički ogleđi*, 16, br.1-2, 63-86.

Težak, Stjepko (1990). *Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini*. Zagreb: Školska knjiga

Težak, Stjepko (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Zagreb: Školska knjiga

Težak, Stjepko (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2*. Zagreb: Školska knjiga

Težak, Stjepko (2002). *Metodika nastave filma*. Zagreb: Školska knjiga

Turković, Hrvoje (1966). *Umijeće filma*. Zagreb: Hrvatski filmski savez

Turković, Hrvoje (1988). *Razumijevanje filma*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Visinko, Karol (2010). *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika: pisanje*. Zagreb:

Školska knjiga

Vrabec, Miroslav (1967). *Film i odgoj, osnove teorije filmskog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga

Vrabec, Miroslav (1977). *Uvođenje u umjetnost filma i televizije*. Radnički univerzitet „Radivoj Ćirpanov”. Novi Sad

9.1. Internetski izvori

Biškup, Sanja (2005). *Metodički pristup filmu Druge, Zorana Tadića*.

http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=713 (Pristupljeno 7. 9. 2020.)

Filmski leksikon, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

<http://film.lzmk.hr/> (Pristupljeno 4. 9.2020.)

Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

<https://www.enciklopedija.hr/> (Pristupljeno 4. 9. 2020.)

Nastavni plan za gimnazije (1994). Zagreb: Ministarstvo kulture i prosvjete.

<http://www.ncvvo.hr/drzavnamatura/web/public/dokumenti>, rujan 2019.

The Dark Side of Chocolate (2010). <https://www.imdb.com/title/tt1773722/> (Pristupljeno 23. rujna 2020.)

10. Sažetak

U radu je na temelju istraživanja provedena analiza zastupljenosti dokumentarnoga filma u srednjim školama. Na početku rada definirani su ključni pojmovi poput filma općenito te dokumentarnog filma. Navode se vrste dokumentarnog filma te se opisuje zastupljenost medijske kulture u obrazovanju. Opisuje se i uloga filmskih sadržaja u nastavi, a na kraju teorijskoga djela navedene su svrha, cilj i zadaće nastave filma. Istraživački dio obuhvaća analizirane rezultate anketa ispitanih učenika srednjih škola. Anketa pokazuje zanimanje učenika, ali i zastupljenost dokumentarnog filma u nastavi. Na kraju rada prikazani su metodički pristupi nastavi filma te metodički model za pristup dokumentarnome filmu *Tamna strana čokolade*.

Dokumentarni film u nastavi

Ključne riječi: film, dokumentarni film, nastava filma, medijska kultura

Documentary movie in the class

Key words: movie, documentary movie, film teaching, media culture

11. Životopis

Rođen sam 6. veljače 1993. godine u Čakovcu. Osnovnu školu završio sam u Lopatincu. Srednjoškolsko obrazovanje stekao sam u Gospodarskoj školi Čakovec, smjer poljoprivredni tehničar. Na Odjelu za humanističke znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli studirao sam preddiplomski jednopredmetni studij hrvatskoga jezika i književnosti. Završni rad na temu *Fitonimi u Belostenčevu rječniku Gazophylacium seu Latino-illyricorum onomatum aerarium* obranio sam vrlo dobrim uspjehom pod mentorstvom doc. dr. sc. Line Pliško te time stekao stručni naziv prvostupnika (edukacije) hrvatskoga jezika i književnosti. Diplomski jednopredmetni studij hrvatskoga jezika i književnosti upisao sam 2015. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli.

12. Prilozi

12.1. Anketni upitnik

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku

Neven Martinec
nevenmartinec@gmail.com

ANKETNI UPITNIK **za učenice/učenike**

Poštovana učenice/poštovani učenice,

Pred Vama je anketni upitnik koji se odnosi na istraživanje o zastupljenosti dokumentarnih filmova u nastavi.

Anketni upitnik sadrži pitanja koja se odnose na:

- Vaš stav prema dokumentarnim filmovima
- Vaša iskustva o položaju dokumentarnih filmova u nastavi
- Vaše mišljenje o važnosti dokumentarnih filmova u nastavnom procesu.

Pitanja pročitajte s razumijevanjem i pokušajte što iskrenije odgovoriti.

Anketni upitnik ne potpisujte jer je u potpunosti anoniman i koristit će se isključivo u svrhu navedenog istraživanja.

Najsrdacnije Vam zahvaljujem.

6. Napišite naziv najmanje jednog dokumentarnog filma koji ste gledali u nastavi medijske kulture.

7. Procijenite uolikoj ste mjeri gledali dokumentarne filmove na sljedećim predmetima (u svakom redu zaokružite samo jedan odgovor)	nimalo	malo	osrednje	mnogo	vrlo mnogo
1. hrvatski jezik					
2. povijest					
3. geografija					
4. glazbena kultura					
5. biologija					
6. ostalo					

8. Smatrate li da vam gledanje dokumentarnih filmova u nastavi pomaže u učenju?

- a. uopće ne smatram
- b. smatram u manjoj mjeri
- c. osrednje
- d. u većoj mjeri
- e. u potpunosti

9. Uolikoj mjeri smatrate da će gledanje dokumentarnih filmova u nastavi (u svakom redu zaokružite samo jedan odgovor)	nimalo	malo	osrednje	mnogo	vrlo mnogo
1. pomoći u razvijanju vještina					
2. produbiti znanje					
3. učiniti znanje dugotrajnijim					
4. promijeniti Vaš stav o određenim važnim temama (globalno zatopljenje, ovisnosti, ratovi, svijest o hrvatskom jeziku i sl.)					

10. Jeste li ikada snimali vlastiti dokumentarni uradak za potrebe korištenja filmova u nastavi?

- a. uopće nisam
- b. jesam u manjoj mjeri
- c. jesam osrednje
- d. jesam u većoj mjeri
- e. jesam u potpunosti

11. Iznesite vlastita iskustva i predložite mogućnosti povećanja zastupljenosti dokumentarnih filmova u nastavi.

12. Predložite dokumentarne filmove ili serijale koji bi se mogli koristiti u nastavi.

12.2. Primjer pripreme za nastavni sat

Razredni odjel	3. razred srednje škole		
Naziv nastavne jedinice	<i>Tamna strana čokolade</i> , dokumentarni film		
Nastavno područje	medijska kultura	Tip nastavnoga sata	interpretacija dokumentarnoga filma
Nastavni oblici	frontalni rad, individualni rad		
Operacionalizirani cilj(-evi)			
Prepoznati te razumjeti izražajna i sadržajna obilježja dokumentarnoga filma <i>Tamna strana čokolade</i> . Osvijestiti važnost dokazivanja (argumentiranja) u jezičnom izražavanju. Jasno iznositi svoje dokaze izražavajući misli i stajališta u pisanoj komunikaciji.			
Zadaće sata			
a) obrazovne	Učenik će prepoznati filmske planove i njihovu funkciju u oblikovanju filmskoga prostora; odrediti značaj filmskoga prostora; odrediti motive, temu i ideju filma; utvrditi znanje o dokumentarnome filmu (osnovne značajke, vrste i funkcije kadrova, vrste i značenja planova i rakursa (kutova snimanja) u filmu); pisati recenziju filma.		
b) odgojne	Učenik će poštivati film kao medij koji iskazuje svijet ljudskih osjećaja i ideja; razvijati sposobnost za vrednovanje filma u estetskome i etičkome smislu; osvijestiti problem siromaštva u nerazvijenim zemljama; razmišljati o moralnim vrijednostima našega društva; usmjeravati učeničku svijest na njegovanje vlastita mišljenja o ljudskim pravima te osvjestiti svoju ulogu u društvu.		
c) funkcionalne	Učenik će razvijati senzibilnosti za prihvaćanje dokumentarnoga filma; razvijati sposobnosti zapažanja, imenovanja i prosuđivanja osobitosti filmskoga djela; poticati učeničko kritičko mišljenje temeljeno na argumentiranu iznošenju stajališta; upozoravati na važnost sintetiziranja vlastitih spoznaja; razvijati sposobnost oblikovanja i izricanja misli te sposobnosti doživljavanja, povezivanja i zaključivanja.		
d) komunikacijske	Učenik će unaprijediti komunikacijsku kompetenciju; razvijati uspoređivanje sa srodnim umjetnostima; odgovarati na pitanja cjelovitim rečenicama poštujući govorne vrednote; potkrijepiti zaključke primjerima iz filma; razvijati sposobnost gledanja s razumijevanjem.		
Tijek sata (artikulacija)			

UVODNI DIO SATA

Motivacija učenika

Nastavnik učenicima pokazuje fotografiju čokolade, a njihov je zadatak navesti što više asocijacija koje povezuju uz tu omiljenu slasticu. Pretpostavlja se da će učenici navesti pozitivne asocijacije, poput *sreća, slatko, kolači, torte, uzbuđenje, ukusno, poslastica, nagrada* i sl., a nakon toga im nastavnik govori neka zapamte te asocijacije jer će im se vratiti nakon što pogledaju dokumentarni film koji će možda ipak ostaviti gorak okus u ustima.

Najava filma

Imamo li svi jednaka prava i možemo li ta prava kome osporiti pogledat ćemo u dokumentarnome filmu *Tamna strana čokolade*, redatelja Mikija Mistratija. Film pripada danskoj nacionalnoj kinematografiji te je bio nominiran za nagradu Adolfa Grimmea, inače televizijske nagrade i jedne od najprestižnijih nagrada njemačke televizije.

Projekcija filma

Film traje 46 minuta te će projekcija trajati prvi dio blok sata. U drugom će se dijelu analizirati film i izvršavati zadaci za vježbu. Nastavnik objašnjava učenicima da se film neće prekidati te da će svoja mišljenja iznositi nakon projekcije filma.

Iznošenje doživljaja

Kakav je dojam ostavio ovaj film na vas? Učenici iznose dojmove nakon čitanja.

Što saznajemo iz naslova, a što nam film zapravo prikazuje? Što je redatelj filma izborom teme htio postići i poručiti čitateljima?

Kratka interpretacija dokumentarnoga filma

Najava nastavne jedinice. Pisanje naslova na ploču.

Gdje se odvija radnja filmske priče? Opišite mjesto radnje u filmu. Povežite tematiku filma s nerazvijenim zemljama. Može li se takvo nešto očekivati jednako u Africi kao i, na primjer, u Švicarskoj?

Kojem filmskom žanru pripada film *Tamna strana čokolade*? Pokušajte potkrijepiti žanrovskim karakteristikama u filmu.

S obzirom na redateljske dokumentarne metode, navedite koje su korištene u ovome filmu? Oprimjerite metodu skrivene kamere i metodu prateće kamere.

Koje osobine pokazuje glavni lik / redatelj? Oprimjerite i analizirajte redateljevo aktivno utjecanje na situaciju s djecom.

Može li glazba utjecati na atmosferu u filmu? Navedite njezinu temeljnu ulogu u filmu.

Izdvojite najupečatljivije prizore u filmu. Odaberite i analizirajte jedan susret redatelja s odraslim čovjekom iz svijeta proizvodnje. Kako vladajući reagiraju na situaciju u zemlji i mislite li da problem shvaćaju ozbiljno? Navedite barem tri primjera iz filma.

Nakon toga odaberite jedan susret redatelja i djeteta kojega će odvesti na plantažu kakaa (prisjetite se uplakanog dječaka na autobusnoj stanici).

Kakve reakcije i emocije u vama izazivaju kadrovi koji prikazuju djecu s mačetama?

Koja je glavna misao filma i u kojem je sloju filma najizraženija?

Kako komentirate završetak filma? Mislite li da je efektan te je li potaknuo velike kompanije na promjenu?

Obrada novoga ključnog pojma

Čime vas je redatelj najviše zainteresirao: izborom riječi, postupcima likova ili situacijama u kojima se nalaze? Što mislite o dužini filma, je li predug ili prekratak? Pokušajte obrazložiti odgovor.

Je li radnja filma jasna? Možete li ju prepričati?

Kakvo je vaše mišljenje o filmu? Jesu li dosljedno prikazani svi elementi dokumentarnoga filma?

Na sva se ta pitanja može dati odgovor u jednom pisanom obliku teksta koji nazivamo recenzija.

Recenzija (komentar) je pisani kritički prikaz, odnosno ocjena nekog djela.

Zadatak za samostalan rad – unutarnja korelacija (jezično izražavanje)

Napiši recenziju filma. Prije pisanja dobro pročitaj upute za rad (prilog 1.).

Nastavnik može učenike uputiti na internetsku stranicu IMDb, na kojoj je moguće ocjenjivati filmove.

ZAKLJUČNI DIO SATA

Čitanje učeničkih recenzija.

Plan ploče

Dokumentarni film *Tamna strana čokolade*

– redatelj filma: Miki Mistrati

– trajanje: 46 minuta

– mjesto radnje: Afrika (Mali, Obala Bjelokosti), Švicarska, Njemačka

– tema: trgovina djecom i izrabljivanje dječjeg rada u međunarodnoj industriji čokolade

Recenzija (komentar) je pisani kritički prikaz, odnosno ocjena nekog djela.

Nastavna sredstva i pomagala

čitanka, kreda i ploča, živa riječ nastavnika i učenika, bilježnica, projektor

Postupci i oblici vrednovanja i samovrednovanja

usmeno odgovaranje na pitanja i pisano rješavanje zadatka

Dodatni materijali

Prilog 1.

Upute za samostalan rad

Pisanje recenzije

Uvod – navesti temeljne podatke (ime djela, ime autora, razdoblje; redatelj, godina izlaska)

Razrada – kratko prikazati sadržaj uz tumačenje djela, analizirati kompoziciju, likove, dokazivati, iznijeti mišljenje

Zaključak – zaključiti, dati ocjenu djela, preporuku

Prilog 2.

Vršnjačko vrednovanje

SASTAVNICE	RAZINE OSTVARENOSTI KRITERIJA		
	U POTPUNOSTI	DJELOMIČNO	POTREBNO DORADITI
STRUKTURA	Tekst ima trodijelnu strukturu. Rečenice sadržajno pripadaju kompozicijskim dijelovima. Kompozicijski su dijelovi uvučeni.	Tekst ima dvodijelnu strukturu. Rečenice većim dijelom sadržajno pripadaju kompozicijskim dijelovima. Kompozicijski su dijelovi djelomično uvučeni.	Tekst ima jedan kompozicijski dio. Rečenice većim dijelom sadržajno ne pripadaju kompozicijskim dijelovima. Kompozicijski je dio uvučen.
SADRŽAJ	Tekst sadrži osnovne podatke: ime redatelja, određeno je razdoblje i navedena vrsta. Sažeto je opisan sadržaj i pojašnjena ocjena. Prevladava metoda dokazivanja.	Tekst djelomično sadrži navedene osnovne podatke: ime redatelja / razdoblje / vrsta. Opisan je sadržaj, a ocjena je samo navedena. Metode prepričavanja i dokazivanja podjednako su zastupljene.	Tekst sadrži manji dio osnovnih podataka: ime djela i/ili ime redatelja. Opisan je sadržaj, a ocjena je izostavljena. Metode prepričavanja i dokazivanja zapostavljene su.
PRAVOPIS I GRAMATIKA	Tekst je u skladu s pravopisnim i gramatičkim načelima.	Tekst je većim dijelom oblikovan u skladu s pravopisnim i gramatičkim načelima.	Tekst je manjim dijelom oblikovan u skladu s pravopisnim i gramatičkim načelima.